

Çok çalışmak ve her zaman hareket halinde olmak

Türk girişimcilerin bir Hollanda
şehrine gelişi ve ortaya çıkışı

Aart van Bochove
Rob Manders

Çok çalışmak ve her zaman hareket halinde olmak

ÇOK ÇALIŞMAK VE HER ZAMAN HAREKET HALİNDE OLMAK

Türk girişimcilerin bir Hollanda şehrine gelişi ve ortaya çıkışı

Aart van Bochove
Rob Manders

Yayıncı: Ginkgo Leiden
İç Tasarım: Fritschy production de livres, Marval (Fransa)
Kapak Tasarım: Esra Karaman
Prodüksiyon: Nautilus, Leiden
Türkçe Baskı: Ajans Karanfil

Röportajlar: Nicole Spaans ve Esra Karaman
Fotoğraflar: Patricia Nauta
Proje Sahibi: Emine Güney
Tercüme: Seher Ulusoy ve Dilek Şahin

Bu yayın, Prens Bernhard Kültür Fonu, Leiden Belediyesi, Blaauwberg Bürosu, Güney Vakfı ve Hollanda Diyanet Vakfının katkıları sayesinde mümkün olmuştur.

ISBN 978-90-71256-98-1

© 2021 Stichting Güney (Güney Vakfı Hollanda)

Bu yayının hiçbir bölümü, yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, otomatik bir veritabanında saklanamaz veya elektronik, mekanik, fotokopi veya başka herhangi bir biçimde veya yöntemle yayınlanamaz.

27 Kasım 2002 tarihli 16h -16m Telif hakları 1912, karar tarihi 27-11-2002 ye istinaden bu yayının çoğaltılmasına izin verildiği ölçüde, bunun için yasal olarak ödenmesi gereken tazminatın çoğaltma hakkı Stichting Reprorecht (posta kodu 3060, 2130 KB Hoofddorp) vakfına ödenmesi gerekir. Edinme veya çoğaltma ile ilgili yazışmalar yayıncıya yönlendirilmelidir.

İçerikler

1	Yeni Kalvinistler	7
2	Bir Hollanda Şehrinde Göçmen Girişimciler	9
3	Motivasyon ve Hırs	24
4	Sabır ve Gelecek	33
5	Perde Arkası	36
6	Sesler ve Zıtlıklar	41

1. Yeni Kalvinistler¹:

Hasan Güney Aralık 2015’de vefat etti. Güney Leiden Türk Cami Derneği’nin ilk kurucularındandı ve çok uzun yıllar derneğin başkanlığını yaptı. O ilk nesil misafir işçilerin tipik bir temsilcisiydi. Anadolu havzasının doğusundan, Erzurum’dan geldi. Eğitim seviyesi yeterli olmadığından dolayı endüstri sektöründe çalışmak için Leiden’de işe başladı. Hayatı boyunca iyi derecede Hollandaca konuşamadı ancak yeteneklerle dolu aklı ve iyi bir kalbi vardı. İlk zamanlarda dernek çalışmaları için, işten kalan boş zamanlarını kullansa da zamanla yoğun ve ağır tempoda endüstri sektöründe çalışmanın getirdiği malulen emeklilik sonrası tüm zamanını Türk toplumuna adadı. Kamu yönetimiyle iyi ilişkileri vardı ve bir siyasi partiye üye olmuştu. Eğitimin coşkulu bir destekçisi oldu, bunun için caminin kapılarını her zaman herkese sonuna kadar açtı. Onun hayat öğretisi gelecek nesillerin iyi yerlere gelmesi için, çok çalışmak olmuştur. Sağlıklıyken, kendisinin ölümü halinde gömüleceği yeri Hollanda’da seçmişti ancak son zamanlarında babasını ne kadar çok özlediğini anladı ve babasının yanına Erzurum’a gömülmek istediğine karar verdi. Ve istediği gibi de oldu.

Adı, eğitim ve kişisel gelişim konularında insanlara yardım eden Güney Vakfı tarafından Leiden’de yaşıatılmaktadır.

Güney Vakfı 2014 yılına damgasını vurdu. 1964’de Hollanda serüvenine başlayan Türk toplumu ellinci yılında bunu Hollanda’nın tüm şehirlerinde coşkuyla kutladı. Güney Vakfı bu kutlamaları daha anlamlı kılmak için yarım asır sonra Leiden Türk toplumunun aile belgelerini ve diğer belgeleri bir araya toplayarak bölge arşivine sunmuştur. Böylece, vasıfsız misafir işçiler olarak başlayan hikâye yeni ülkenin hafızasında sembolik olarak yer edinmiştir.

Vakıf, arşivle başlayan bilgilendirme ve belgelendirme faaliyetlerini daha da kalıcı hale getirmek için kitap serisi yazmaya başladı. Leiden Türk toplumunun Hollanda’ya gelişinin, umutlarının, başarılarının, acılarının tanıklığını yapmak için ilk olarak ‘Gelecek Çok Daha İyi Olacak’ adlı kitabı çıkardı. Kitap Türkçeye çevrildi ve aynı zamanda Türkiye’de o dönemde olup bitenler için bir fener işlevi görmektedir. İkinci kitapları ‘Leiden en de Verheven Porte’ (Leiden ve Yüce Babıalı) Leiden ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki asırlık temasları ele

¹ Yeni Kalvinizm, Protestan Hristiyanlığı içinde Tanrı’nın egemenliğini, Kutsal Yazıların otoritesini ve kişisel değişim ve evangelizmin önemini vurgulayan bir harekettir (Taplin, 2017). John Calvin’in öğretilerine, özellikle de kader doktrinlerine ve insanlığın toplam ahlaksızlığına güçlü bir bağlılıkla karakterize edilir (Holder, 2011). Yeni Kalvinistler ayrıca cemaatin önemine ve inananların hayatlarında kilisenin rolüne güçlü bir vurgu yaparlar (Holder, 2011). Bu hareket, son yıllarda özellikle genç Hristiyanlar arasında popülerlik kazandı ve evanjelik teoloji ve uygulama üzerinde önemli bir etkisi oldu (Taplin, 2017).

alıyor. Bu temaslar, çağdaş Türk toplumuyla doğrudan ilgili olmasa da Türkler ve Hollandalılar tarafından keşfedilmeyi bekleyen bir mirastır.

Elinizdeki bu serinin üçüncü kitabı olan ‘Hard Werken en Altijd Onderweg’ (Sıkı Çalışma ve Daima Hareket Halinde) şu soruya cevap arıyor: Bu küçük şehirden büyük göç ve entegrasyon dünyasına ne götürebiliriz? Kitabımızda girişimcilere yer veriyoruz: Kendi şirketlerini kuran Türkler. Seçim tesadüf değil. Hasan Güney’in hayat felsefesine çok uyuyor. Korkma, çok çalış, hedefine ulaş.

Önemli bir nokta daha var.

Türkler ve Hollandalılar arasındaki ilişkiler zaman zaman inişli çıkışlı olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik iklim biraz sertti. 2016’da Türkiye’deki darbe girişimi birçok siyasi çelişkiyi meydana getirdiği gibi yurt dışındaki Türk topluluklarını da etkiledi. Burada doğmuş Hollandalı Türkler bile bazen bu olumsuz olayların içine çekilmek istendi. Güney Vakfı bu üçüncü kitapla, siyasi kargaşadan ve kimlik tartışmalarından uzak gerçek topluluk çalışmalarını ve ilişkilerini ele alıyor.

Bu kitap iki perspektife açılıyor: Uluslararası göç çalışmaları ve ağırlıklı olarak Leiden’de yaşayan girişimcilerin kısa hikâyeleri. Bunun için Vahide Bulu ile uzun röportajlara ve derin çalışmalara büyük zaman harcadık.

İlginç olan, pek çok tanıdık şeyle karşılaşacak olmamız. Girişimcilerin kendi işlerini kurmalarındaki en büyük sebepler; çok para kazanmak için değil, özgür ve bağımsız olmak, çocuklarına ve sevdiklerine bakmak içindi. Başkalarının onlar hakkında ne düşündüğünü umursamadan ve engellere boyun eğmeden yollarına devam ettiler. Bunlar zaten eskiden beri hepimizin bildiği şeylerdi.

1880’den itibaren Protestan toplumu yavaş yavaş hâkim liberal devlet ideolojisinden kopmaya başladı. Kendi işlerini ve organizasyonlarını kurup, çocuklarının eğitim fırsatları için mücadele etmeyi kendilerine hedef edindiler. Bütün bunlardan sonra artık yeni Kalvinistlerden söz edilemez.

Artık, serbest ticaretin ne demek olduğunu Türk girişimciler hatırlatıyor. Şimdi her şey kuralına uygun, yatırım ve büyüme odaklı gerçekçi hedefler doğrultusunda ilerliyor. Türk girişimcilerin hikâyeleri, modası geçmiş kapitalist Hollanda’nın yeniliği için çok gerekli.

Hasan Güney'le bir sohbetle Exodus'daki 'kadim göç' hikâyesi geçti². Bu hikâye İncil'in Exodus adlı kitabında geçmektedir ve eski Yahudi halkının Mısır'dan çıkışını anlatmaktadır. Bu yolculuğun ardından halk 40 yıl çölde vadedilmiş toprakları beklemiştir. Daha iyi bir gelecek için olduğu yerden göç edip belirsizliğe gitmek bir metaforudur. Yurdunuzu inançla arkanızda bırakıyorsunuz, ancak hala varış noktası hakkında hiçbir fikriniz yok. Ufkun ötesinde, çocuklarınız daha da yaklaşıyor.

Hasan ölüm döşeğindeyken ondan bir davet aldım. Bana alaycı bir şekilde baktı ve sordu: "Bisikletle mi geldin?" Araba kullanmadığımı ve otobüsü de sevmediğimi biliyordu. "Bu soğuk Aralık ayında bile bisikletlesin" dedi Hasan. "Evet" dedim. O güldü. Biraz duraksamadan sonra "korkuyor musun" diye sordum ona. Gözleri uzağa dalıp "hayır" dedi.

2. Bir Hollanda Şehrinde Göçmen Girişimciler:

Leiden'de Türk girişimcilerin hikâyelerini arıyoruz. Neden Leiden'a geldiler? Neden girişimci olmak istediler? Şehre katkıları nelerdir?

Hollanda Türk topluluğu Osmanlı İmparatorluğu ve Leiden şehri arasındaki ticari bağlantılar için çok eski kaynaklara başvurabilirler. Hollanda'nın ulusal sembollerinden biri olan lale bu ticari temaslar sırasında Türkiye'den bu bölgelere getirilmiştir. Leiden Üniversitesi bu ticari ilişkileri anlatan pek çok eski tarihi kitaba ev sahipliği yapmaktadır.

Başlangıç 1964

Ancak bugünkü Türk toplumu, bu kadim tarihin dışında yeni bir başlangıç yapmıştır. Bu yeni başlangıcın ticaretle veya bilimle hiçbir ilgisi yoktur. Bu, 1964'te ilk misafir işçilerin gelişiyle ilgiliydi. O zamanlar Leiden'de bir metal endüstrisi vardı ve onun için personel aranılıyordu. Bunun için Türkiye'nin çeşitli illerinden oraya gelen vasıfsız adamların kaldığı kamptan yarım yüzyıl içinde gelişmiş, eğitilmiş büyük bir topluluk meydana geldi. Bu topluluk sadece birkaç kalem darbesiyle anlatılamaz. Okurlar, çalışanlar, evlenirler, buluşurlar, gelişirler, dua ederler. Çocuklarını okula götürürler, siyaset konuşurlar, gezerler. Çoğunlukla Hollandaca ve Türkçe ama giderek artan bir şekilde İngilizce konuşuluyor. Başörtülü kadınlar, spor giyimli ve takım elbiseli erkekler, modaya uyumlu elbiseli kadınlar... Bundan sonra ne olacağını tahmin etmek imkânsızdır. Başlangıçtan yüzyıl sonra 2064'te hala Türkçe konuşan bir topluluk

² Exodus, İncil'de İsrailoğullarının Mısır'daki kölelikten kurtuluşunun öyküsünü anlatan önemli bir kitaptır. İsrail'in Tanrı ile Mısır firavunu arasındaki, ilahi müdahale ve Musa'nın liderliğinin İsrailoğullarının ikiye ayrılmış Kızıldeniz'den mucizevi bir şekilde kaçmasına yol açan çatışması etrafında odaklanır (Propp, 1999). Exodus Kitabı, Tanrı'nın gücünü, halkın sadakatini ve O'na itaat ve güvenin önemini vurgulayan zengin ve karmaşık bir anlatımdır (Objanoro & Budiman, 2021).

olacak mı? Yoksa sadece Türk soyadına sahip Leiden sakinleri mi? Muhtemelen ikisinden de biraz. Tıpkı o zaman kadar Amerikalı, Alman, Hintli, Polonyalı ve İtalyalı topluluklarının da olacağı gibi.

Geçiş ve entegrasyon otomatik olarak gerçekleşmez. Göçmenler için başka bir ülkeye taşınma; riskler, vatan hasreti ve belirsizlik duygularıyla dolu büyük bir maceradır. Göç edilen ülke her zaman yeni gelenler için ayarlamalar yapmıştır. Mükemmel bir göçmen ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri bunun yaşayan bir örneğidir. Yeni gelen her grup, hep önceki gelenlerden her şeyi öğrenmiştir bugüne kadar.

İstikrar: bir başarı

Leiden Türkleri de çok yol kat etti ancak entegrasyonları ve özgürleşmeleri henüz tamamlanmadı. İyi bir dinamik var fakat Türk toplumundaki gelirler ve eğitim fırsatları hala Leiden ortalamasını yakalayamadı. Düşük vasıflı işçi kökeninden gelen izler hale görülebilmektedir. Buna rağmen geriye dönüp bakıldığında yarım asırdan fazla bir süredir çatışma ve şiddetin olmaması büyük bir başarıdır. Hiçbir zaman büyük çaplı isyanlar, kavgalar, yangınlar olmadı, asla militan gösteriler veya karşı gösteriler yapılmadı. Hatta 2016'da Türkiye'deki darbe girişimi gibi uluslararası gerilimlerin yerel güvenlik ortamını tehdit ettiği zamanlarda bile bu topluluk sağduyulu kalabilmiştir. Bu neden, biraz ilginç... Leiden elbette oldukça küçük, yönetilebilir bir şehir. Türk toplumu, siyasi merkezi sık sık ziyaret eden kamu idaresi, polis ve diğer kurumlarla sürekli temas halinde olan iyi liderlere ve sözcülere sahipti. Bilgili, tecrübeli ve iletişim kurulabilir otuz, kırk kişi birkaç bin kişilik bir topluluğun çevre ile olan ilişkilerine zaten çok fazla istikrar katabilir.

Girişimciliğin katkısı

İlişkileri istikrara kavuşturmada girişimcilerin rolünü ilerleyen sayfalarda bulabilirsiniz. Leiden 'deki Türk toplumu endüstriyel bir kökene sahiptir. Geleneksel endüstride, esas olarak görev odaklı çalışma söz konusuydu; üretim zincirinin bir parçasıyla ilgilenmek ve bir sistemde yer almak. Bu, girişimcilikten tamamen farklı bir beceridir. Bir girişimci bu sistemde hareket edemez. Girişimci gördüğü fırsatlardan yol alır. Bununla birlikte yöneticilerden ve iş arkadaşlarından gelen yorumlardan bağımsız olarak olayları değerlendirir. Her şeye rağmen Leiden Türkleri arasında girişimciler çıktı. Sayıları o kadar çok ki kendi derneklerini de kurdular: Türkiye Girişimcileri Derneği Rijland yani kısa adıyla TOVER. TOVER'in web sitesinde 29 üyesi olduğu görülmektedir. Bunların arasında pek çok 'bakım' şirketi, Türk toplumunun yiyecek temini, giyecek tamiri gibi günlük ihtiyaçları için

alışan şirketler vardır. Ama aynı zamanda artık sadece Türk toplumu için çalışmayan servis sağlayıcılar, tasarımcılar, teknisyenler, sağlık hizmetleri gibi birçok firma da bulunmaktadır.

Göçmen bir toplumda girişimcilik çok önemlidir. Girişimciler yatırım yapar ve istihdam sağlar. Türk toplumunun gelişmesi için kültürel faaliyetlere, spor etkinliklerine, camiye ve diğer organizasyonlara maddi destek verirler ve bunları gönül rahatlığıyla yaparlar. Girişimciler iyi bir siyasi baskı uygularlar, toplumun tutunabileceği dinamizm ve rol modeller sağlarlar. Özgüven ve bağımsızlık onların en önemli özelliklerindendir. Bir dizi Leiden Türk şirketini inceleyerek bütün bunları daha yakından göreceğiz. Ek olarak, Hollanda'daki en büyük Türk topluluğuna sahip şehirlerden ikisi Rotterdam ve Rijnmond'tur.

Bir vaka alışması

Bu yayın, akademik araştırmalar için örnek bir vaka çalışmasıdır. Sınırlı sayıda şirkete bir prizmadan bakıyoruz: kk bir nokta, ancak ışığı çok daha geniş bir alana düşüyor. Bu durumda, bu alan göçmenlik politikasıdır. Leidenli Türk şirketlerinden başarılı göçmenlik ve yeni gelenlerin entegrasyonu hakkında ne ğrenilebilirsiniz?

İlk bölümde inceleyeceklerimiz:

- Hollanda neden bir göçmen ülkesidir?
- En iyi göçmenlik ve entegrasyon uygulamalarını yüksek sesle söylemek ve anlamlarını dikkatlice araştırmak neden bu kadar yararlıdır?
- Başarılı bir Kanada rneği bize ilerlememizde nasıl yol gösteriyor?
- Göçmen girişimciler ilerlemeye nasıl yardımcı olabilir?
- 'Leiden Davası'na nasıl geldik?

Bir g ülkesi olarak Hollanda: 'büyük resim'

Hemen konuya gelelim. Hollanda nüfusu azalacak. Hollandalı ailelerin ortalama 1,66 çocuğu var. Bu ikame değerinin oldukça altındadır. Nüfusu sabit tutmak için aile başına 2,1 ocuk gereklidir. Bu düşük doğurganlık bir süredir büyük resmin içinde yer alıyor. Ancak düşüşün sonu henüz görünmüyor.2010'da doğurganlık hala 1,8 idi. Hollanda İstatistik Kurumu'na göre bu düşüşün sebebi, Hollandalı bir kadının ilk çocuğunu doğurma yaşının yükselmesinden kaynaklanıyor. Aslında Hollandalılar göçmen kadınlara bakıp örnek almalılar çünkü onlar erken yaşta ocuk sahibi olup göçmen toplumun nüfusunu arttırıyorlar. Sonuç

olarak yerli Hollandalıların sayısı yüzyılın ortasına kadar bir milyon azalacak. Gerçekte şu ki; burada doğan göçmenlerin çocukları otomatik olarak yerli Hollandalı olarak sayılıyor.

Hollandalıların azalan sayısı da giderek yaşıyor. Bununla birlikte sağlık, bakım, yiyecek ve eğlence gibi ihtiyaçları artıyor. Emekli maaşlarının ödenmesi ve hayatın idamesi için üretim yapılmalıdır. Bu üretimi gerçekleştirmek ve yaşam kalitesini sürdürebilmek için doğurganlık oranının yükselmesi gerekiyor. Göçün büyük resmin içine girdiği yer tam da bu noktadır. Büyümek için değil, hayatta kalmak için yurtdışından göç.

Göç: En çok ihtiyaç duyulan zamanda popüler olmayan

Şimdi en az iki sorun var. İlk sorun, göçmenlerin hemen köşe başında yaşamamasıdır. Doğurganlığın uzun süredir daha fazla düşüşte olduğu pek çok ülke var. Çevremizdeki ülkelerden başlamak gerekirse: Almanya, Fransa, İngiltere İspanya bunlardan başlıcalarıdır. Bu düşüşün, nüfusun gerçekten küçüleceği anlamına gelmesi biraz zaman alacaktır. Yavaş yavaş aramızdan ayrılan baby boomer benzer kuşağı (1941-1955 yılları arasında doğanlar), şimdiye kadarki en büyük kuşaktı. Bu yılanın yumurta yemesine benzer: Yumurtayı bütün olarak yutar ve yılanın vücudundaki küçülen şişkinlikten sindirimini ne kadar ilerlediğini görebilirsiniz. Bu haliyle biraz zaman alabilir. Ama bu daralma gerçekten geliyor. Hatta ülke başına değil, bölge başına değil, tüm kıtayı etkileyecek şekilde geliyor.

İkinci sorun, göçün direniş yaratmasıdır. Bu tanıdık bir tehdittir. Ve bu direniş ya da korku, göçe en çok ihtiyaç duyulan yerde en fazladır. Macaristan, tüm Avrupa'da en açık göçmen karşıtı politikaya sahip ülkedir. Macarlar birlik olmayı severler ancak giderek nüfuslarının azalması onlar için çok üzücüdür. Macaristan'ın nüfusu her üç yılda bir, yüzde bir oranında azalıyor. Ve düşüşe neden olanlar yaşlılar değil. Tam olarak gençlerdir: Yeni denizlere yelken açmaya korkmayan gençler. Ve böylece ülke kendiliğinden fakirleşiyor.

Doğurganlıktaki düşüş kentleşmeyle paralel ilerliyor. Dünyadaki insanların yüzde 60'ı artık bir şehirde yaşıyor ve bu oran zamanla yüzde 80'e çıkacak. Bu insanlara iş ve eğitim fırsatları, en önemlisi de birey olma özgürlüğünü sağlıyor. Erken yaşta çocuk sahibi olmak için aileden ve geleneklerden çok daha az sosyal baskı vardır. Özellikle kadınlar, şehirlerde kendi kaderlerini daha iyi tayin etme fırsatı buluyorlar. Ve bu fırsat genellikle önce okuyup, çalışıp sonra çocuk sahibi olmayı kapsıyor. Bu model Avrupa'da, Kuzey Amerika'da, Latin Amerika'da, Asya'da ve Kuzey Afrika'da görülmektedir. Hatta Sahra altı Afrika'da da durum bu şekildedir. Orada doğurganlık hala yüksek ama yirmi yıl öncesine göre çok azdır.

Kısa vadenin ötesine bakmak

Bu garip bir histir. Dünyanın birçok yeri konut sıkıntısıyla karşı karşıyadır. Kamuoyu, zaten aşırı kalabalık ülkelerin sınırlarında insan geçişlerinden korkuyor. Yine de bugün dünyanın büyük bir bölümünde yaşayanların çoğunluğu henüz ülkelerinin nüfusunun azaldığını görmedi. Macaristan sadece pilot uygulama yeridir. Ve siyaset yavaş yavaş aydınlanıyor: göçmenlere ihtiyacımız var.

Artık emin olabiliriz: azalan bir nüfusta göçmenler her zaman olacaktır. Bunun bir kısmı üzücü bir şekilde savaşlar, zulümler ve doğal afetlerle olacaktır; yani göçmen mülteciler. Başka bir yönüyle bu hayatın gerçeğidir: herkes doğduğu yerde kendini evinde hissetmez. İran ve Rusya resmi olarak güvenli ülkedir. Ancak sayısız Rus ve İranlı kendi ülkelerinin otoriter koşulları altında yaşamak istemiyor. Ufku ötesindeki dünyaya duyulan özlem, birçok insanda derinden kök salmıştır. Bu, her türlü göç çalışmasına yansımıştır.

Ama öte yandan: yaşlanan ve nihayetinde küçülen bir dünyada sonunda geriye bir tek değerli ve az şeyler kalıyor: 20-35 yaş arası genç, enerjik, esnek, girişimci ve meraklı insanlar. Şirketlerin, şehirlerin, ülkelerin peşinden koşacağı sermaye budur. Ve bu zorlu bir mücadele olacak. Macarların katılmaması güzel: başka bir rakibi kurtarıyor. Şu anda 2030 ve sonrasının ekonomisine ve demografisine şimdiden gerçekten hazırlanan tek bir ülke var: Kanada. Kanadalılar her yıl 300.000 göçmen kabul etmektedir. Ağırlıklı olarak göçmenlerin Kanada toplumuna yapabilecekleri katkıya odaklanırlar ve göçmenlerin burada kalacağını ve sonunda Kanadalı olacağını varsayırlar.

Avantaj mı dezavantaj mı?

Göç tüm zamanların bir olgusudur ve önümüzdeki yıllarda birçok toplumun devamlılığı için gerekli olacaktır. Doğurganlıkla devam eden düşüşle birlikte daralma kaçınılmazdır. Ancak göçmenlerin ekstra yeteneği ve enerjisi, toplumların uyum sağlamasına olanak tanır.

Sınır ötesi göç, yüzyıl boyunca önemli bir olgu olmaya devam edecek ama bu kolay değil. Göçmenler geride çok şey bırakıyorlar: ülkeleri, aileleri, kültürleri, edindikleri konumlar. Yeni ülkelerine arayış içinde ve karasız olarak gelirler. Yerleşmeleri epey zaman alabilir. Ve göçe, kesinlikle uzun süredir devam eden sürtüşmeler eşlik edebilir. Arayışı kolaylaştıran bir şey var: göçmenler korkmuyor. Kaderinizi iyileştirme olasılığı nedeniyle her

şeyi geride bırakmak oldukça büyük bir adımdır. Bunu yalnızca öncü olmak istiyorsanız ve geniş bir yatak aramıyorsanız yaparsınız.

Göç et ve entegre ol

Kanada'nın batı kıyısındaki Vancouver sahilinde dolaşan turistler, şehrin yakın tarihi hakkında bilgilendirme panelleriyle karşılanıyor. Bu kolay bir tarih değil ama yine de "eğitim, yenilik, hoşgörü ve genel insan terbiyesiyle bir şehir olduk".

Güzel bir devlet ahlakı örneği: hoş geldin bu ülkeye, kendi işini yap ama bu ülkenin değerlerine bağlı kal. Kanadalılar sürekli olarak birbirlerini eğitiyorlar. Bundan memnun olmalısın.

Bu devlet ahlakının arkasında göçmen gruplar kendi işlerine bakabilirler. Vancouver kütüphanesinde büyük topluluklar için dergi bölümleri vardır: şehirdeki Brezilyalılar ve Angolalıları için Portekizce, Rusça, Vietnamca veya Urduca gazeteler. Gerçek topluluk haberleriyle: final sınav sonuçları, yeni bir mağaza açılışı, bir düğün gibi.

Hollanda bunu farklı yapıyor. Hollanda'da devlet ahlakı yoktur. Hiç olmadı. Hollanda sütunlaştırmada³ büyüdü. Katoliklerin, Protestanların, Yahudilerin, liberallerin ve sosyalistlerin kendi örgütleri, dükkânları, enstitüleri, okulları, sağlık kurumları, gazeteleri vardı. Hayat o sütunlarda geçti. Kutuplaşma bitti ancak Hollanda hala bir topluluklar ülkesi olarak görülüyor: birbirini rahat bırakan gruplardan oluşan bir yamalı yapı. 'Hoşgörü' diyor biri, 'kayıtsız' diyor diğeri.

Biz buna çok alıştık. Diğerlerinin hikâyesi bizi geçip gidiyor. Onların hikâyeleri genellikle milliyetçilikle ilgilidir. Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar ve ayrıca Türkler ve Faslıların kimlikleri pasaportlarıyla örtüşmektedir. Kanada bu konuda bir istisnadır. Kanada aslında bir ülke değil, bir değerler topluluğudur. Almanlar ise tam da böyledir ve milliyetçiliğin bedelini ağır ödediler. Bu bağlamda Hollandalılar arada bir yerde duruyor.

Bu, bir yandan göçmenler için hoş olabilir. Çünkü birkaç yıl sonra bir bayrak veya marş hakkında sıcak bir his duymanız gerekmez. Hepsini kendin seçebilirsin. Öte yandan,

³ Hollanda'da sütunlaşma, Hollanda toplumunun okullar, üniversiteler, kulüpler ve siyasi partiler gibi her biri kendi kurumlarına sahip farklı sosyal ve dini gruplara bölünmesiyle karakterize edilen tarihsel bir sosyal ve politik olguyu ifade eder (Jansen, 2015). 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar süren bu sütunlaştırma sistemi, farklı gruplar arasında sınırlı etkileşimin olduğu parçalanmış bir toplumla sonuçlandı (Koopmans, 2009). Çeşitli grupların toplum içindeki konumlarını ve etkilerini korumak için izledikleri bir savunma stratejisiydi. Ülke 1970'lerden bu yana bir depillarizasyon sürecinden geçtiği için, sütunlaştırmanın mirası, daha az ölçüde de olsa, Hollanda toplumunu şekillendirmeye devam ediyor (Dam, 2014).

aynı zamanda zordur. Yeni gelen biri olarak neyle ilişki kurmalısınız? Sizden gerçekten ne bekleniyor? Yeni gelenler için zorunlu bir entegrasyon süreci vardır ama çoğunlukla kendi ayakları üzerinde durabilmekle ilgilidir. Bir şeyin parçası olmak... Özellikle kendiniz karar verin.

Göç et ve organize ol

Göçmenler sözde 'kendi kendine örgütlenen' siyasi, kültürel veya eğlence amaçlı birliklerde ve derneklerde hızla birbirlerinden destek ararlar. Onların bunu Hollanda'da diğer ülkelere göre daha hızlı ve sık yapıp yapmadıkları gerektiği gibi araştırılmamıştır. Ama belli olurdu. Hala azınlıkların ve toplulukların bir yaması olarak okunabilen eski sütunlardan oluşan bir ülke, elbette kendi başınıza bir şeyler başlatmanız için açık bir davettir. Leiden şehrinin, camiler dışında Türk ve Faslıların kurduğu spor, eğitim, girişimciler, öğrenciler, kültür ve siyasi aktivizmle ilgili birçok dernekleri olmuştur. Hatta birçoğu hâlihazırda faaliyetlerine devam etmektedir. Hollanda ortamı için milliyet konusundaki bu yönelim yabancılaştırıcıdır. Neden bir soy, gündelik hayatın sınırlarını belirlemelidir? Bu tuhafılık, geldikleri ülkelerdeki yetkililerin hala zaman zaman göçmenler üzerinde bir tür otorite uygulamak istemeleri gerçeğiyle daha da alevleniyor.

Ancak göçmenlerin kendilerini 'öz-örgütlenmeleri' içinde örgütlenmeleri Hollanda'nın sütunlaştırma geleneğine mükemmel bir şekilde uyuyor. Buna zor sorular dâhildir. Örneğin, İslam'a bağlılık Hollanda vatandaşlığına uyuyor mu? Bu soru, bir asır önce Hollandalı Katoliklerin papaya sadakatinin eleştirel bir şekilde incelendiği zamanın doğrudan bir yankısıdır. Ne de olsa bu yabancı bir güçtür. Öz-örgütlenmelerin entegrasyona katkıda bulunup bulunmadığı sorusunun da öncülleri vardır. Reformcu ve Katolik sütunları şimdi Katoliklerin ve Reformcuların özgürleşmesine katkıda bulundu mu? İnsanların kendilerini geliştirebilecekleri, organizasyon becerilerini arttırabilecekleri ve dünyaya güçlenmiş olarak çıkabilecekleri sağlam bir ana üs müydüler? Yoksa sütunlaştırma, insanları çok uzun bir süre kapalı bir dünya görüşünde tutarak özgürleşmeyi gerçekten yavaşlattı mı?

Bu tarihsel sorular hiçbir zaman tam olarak yanıtlanmadı ve bu, mevcut öz-örgütlenmelerin etkinliği sorunu için de geçerlidir. Olaylara her zaman birden fazla şekilde bakabilirsiniz ve asıl nokta yeni bir şeyle karşılaşıldığında tanıdık bir şeyden destek alma refleksinin belki de zamansız olduğudur. Belki de Hollanda yeni gelenler için zor bir ülkedir. Hollanda bir yanda bireyselleşirken, diğer yandan özüne yönelmiş durumdadır. Yabancı öğrenciler ve bilgi işlemciler gibi diğer gruplar da örneğin hızlandırılmış bir tempoda

Hollandaca öğrenerek, bunu yapmak için kesin bir çaba gösterebilirler, iletişim kurmada güçlük çekiyorlar.

Hollanda doğumlu Türk asıllı 18 yaşında iki gencin Leiden'e gelişi önemlidir. Göçmen ailelerden gelen öğrenciler ağırlıklı olarak üniversiteye Amsterdam'a gidiyor. Leiden üniversitesi çoğunlukla Avrupalı öğrencilerin tercih ettiği bir okul olduğu için 'blonde' yani sarışın üniversitesi olarak adlandırılır. Leiden üniversitesinin tanıtım gününe giden bu iki gençten biri modern diğeri ise biraz daha geleneksel kıyafetler giyinmişti. Sarışın gençlerin oturduğu tanıtım masalarının etrafından geçtiler. O masalar dışlanmanın simgesi mi?

'Türk müsün?' diye sordu biri. Ve böylece ikisi birden masalar arasında durdular. Bu toplantı Türkçe konuşan öğrenci derneği Biruni'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Bu da şehirde, Türkçe konuşanların neden ayrılmak zorunda olduklarına dair soruları gündeme getirdi.

Kanada'dan dersler

Kanadalı gazeteci Doug Saunders, göçmenlerin bu öncü özelliği hakkında güzel bir kitap yazdı. Kanada, düşük doğurganlık ve yüksek göç ile bir gelecek hakkında dikkatlice düşünülen tek ülke. Kitabın adı 'Varış Şehri'. Toronto'dan Amsterdam'a çok sayıda göçmen alan 20 şehri anlatıyor. Sadece bilgi göçmeni ile ilgili değil: dünyanın dört bir yanındaki üniversiteler ve laboratuvarlar arasında gidip gelen akademisyenlerden de bahsediyor. Bu kitap ayrıca, gerçek göçmen işçiler yani Toronto'daki Filipinler ve Afganlar, Amsterdam'daki Faslılar ve Türkler hakkındadır. Toronto'da -tıpkı Amsterdam, Rotterdam veya Leiden'de olduğu gibi- çoğunluğu belirli bir mahallede son buluyor: merkezin dışında monoton bir hayat. Orada, genellikle apartmanlarda, küçük dairelerde bir aradalar.

Şimdiye kadar özel bir şey yok. Ama zamanla o da olur. Hollanda'ya vardıktan sonra uzun bir entegrasyon ve dil eğitim süreci başlar. Bu çok zaman alıyor. Bu süreci desteklemek için şehirler ve kasabalar, bunların içinde; okul, toplum merkezi, muayenehane, devlet dairesi, polis karakolu ve sosyal barınaklarla donatılmış mahalleler oluşturuldu. Mahalleler yeni gelenlerin yıllarını geçirebileceği eksiksiz bir dünya gibidir. Bütün bu yıllar boyunca göçmenlerin etrafı öğretmenler, memurlar, denetçiler, sosyal yardım görevlileri gibi yetkililerle çevrilidir. Kanadalılar bunu farklı yapıyor. Saunders böyle bir mahalleyi yoksul veya sorunlu mahalle olarak değil, 'varış mahallesi' olarak adlandırıyor. Mantık çok basittir. Yeni ülkenizde bir yerden başlamanız gerekiyor ve bu yüzden bunu ucuza yapın. Ancak o mahalle size varış noktasından fazlasını sunmuyor. Hızlı hareket etmelisinizdir. İkinci gün toplu taşımanın nasıl çalıştığını öğrenmeli, üçüncü gün otobüse binmek zorundasınızdır.

Behsat Eren ve Erol Güldalı

Fadıl Cengiz ve Hikmet Gürcüoğlu

Özge Kaymak

Dursun Güner, Selma Kaya, Emine Güney

Sanayi bölgesine, pazara, insanların çalıştığı ve her halükarda ticaretin olduğu bir yere gitmek için bunlar gereklidir. Kanadalılar yeni gelenleri barışçıl ama memurlarla değil, dinamizm ve girişimcilerle karşılarlar. Varış bölgesi bir pist, başka bir şey değil. Beklentiler yüksek sesle dile getirilir. Hemen İngilizce öğrenmeye, iş bulmaya, şehre inmeye ve çalışmaya başlamalısınız. Tabii ki kendi işinizi de kurmanız mümkün.

Bir çim saha: yeşil görünün veya yeşil yapın!

Saunders, tüm dünyadan örneklerle, girişimcilerin bağımsızlığa, özgürleşmeye ve bütünleşmeye giden yolda olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bu Hollanda’da işe yarayabilir mi? Belki de Hollanda çok düzenli, fazla sınırları belirli, fazla pürüzsüz. Hollanda’nın göçmenlere çok ihtiyacı var ancak gerçekten bir şeyler yapabilmeniz için çok şey bilmeniz ve bir kalıba çok iyi uymanız gerekiyor. Saunders, Hollanda banliyölerindeki apartmanlar arasındaki yeşilliklere hayret ediyor. Bakabilir ve üzerinde yürüyebilirsiniz. Bu kadar. Bir kulübe yaptığınızı, toprağı sürdüğünüzü ve onu bir sebze bahçesine çevirdiğinizi varsayalım veya bazı ekipmanları kurarsınız ve halka açık bir jimnastik dersine başlarsınız veya küçük beyaz eşyaların tamiri için bir atölye kurarsınız. Bunların hepsi Hollanda’nın düzenli ortamında mümkün değildir. Ve belki de Hollanda uyum sağlama hakkında çok fazla konuşuyordur. Kanada’nın yeni gelen göçmenleri karşılamaları oldukça basittir: ‘çalışmaya hoş geldiniz!’

Meseleye tekrar uzaktan bakarsak soru, Hollanda’nın gerçekten bir göçmen ülkesi olmak isteyip istemediği değil. Bir göçmen ülkesi olmadığınız için ödediğiniz bedel çok yükseliyor. Macarlar bir yıl kadar sonra buna çok pişman olacaklar. Şimdi Macar hükümeti Macarları vergi indirimleri karşılığında daha fazla çocuk sahibi olmaya çağırarak demografik düşüşün üstesinden gelmeye çalışıyor. Ama bu pek işe yaramıyor. Batı dünyasındaki oldukça yüksek eğitilmiş ve bireyselleşmiş şehir sakinleri artık kaç çocuğa sahip olabileceklerinin dikte edilmesine izin vermiyorlar. Bu nedenle soru, Hollanda’nın bir göçmen ülkesi olup olmadığıdır. Asıl soru, Hollanda’nın nasıl ‘iyi’ bir göçmenlik ülkesi olabileceğidir.

Kanada örneği sizi işe yarayıp yaramadığını araştırmaya davet ediyor. Yeni gelenlerin girişimcilik yeteneklerinden faydalanın. Göçmenlerin en önemli özelliğinden yararlanın: korkmuyorlar.

Dürüst iş yapmak

Göçmen girişimciliğine yakından ilgi gösterilmesinin başka bir nedeni daha vardır.

Girişimcilik genellikle şüpheli bir ışık altında tutulur. şubat 2020’de New York Times, ekonominin örgütlenmesi ile doğum oranındaki düşüş arasında doğrudan bir bağlantı kurdu:

Çok az ülkenin veya bireyin kurtulabildiğı mevcut küresel kapitalizm versiyonumuz, bazı insanları şaşırtıcı derecede zengin yaparken pek çoğı hayatta kalma mücadelesi veriyor. Bu ekonomik koşullar, bir aile kurmaya elverişli olmayan sosyal koşullar yaratır. Çalışma saatleri uzun ve gelir daha düşüktür. Yani biriyle tanışmak, birini daha iyi tanımak ve âşık olmak için daha az zaman var. Rekabetçi toplum çocukların çok fazla ilgi görmesini ve pahalı bir eğitimden geçmesini talep ediyor. Bu da bir çocuğı nasıl iyi bir gelecek sunabileceğimizi düşünmemize neden oluyor. Modern medyayla dolu bir hayat bizi farklı bir yöne itiyor: eğitim, iş, seyahat.

New York Times her şeyi bir araya topluyor. Birkaç yüz çalışanla yüz milyonlar kazanan süper zengin teknoloji şirketlerinin vergi ahlakı, refah için eşit olmayan fırsatlar, gençler için konut piyasasına zor bir başlangıç yapmak, ekstrem sporların ve egzotik tatillerin yüceltilmesi, büyük borçlarla yaşama, ortak değerlerin kaynakları olarak vatandaşlık ve dinin ortadan kalkması. ‘Genç kapitalizm’, gazetenin küresel bir yaşam biçimini karakterize etmek için kullandığı terimdir.

Karamsarlık ve iyimserlik yan yana

Bu karamsar tabloya karşı söylenecek çok şey var. Örneğın, çeşitli uluslararası istatistiklere göre insanlık her zamankinden daha iyi durumda. Hiç bu kadar iyi gelire sahip çok sayıda insan olmamıştı. Buna karşın hiç bu kadar aç da olmamıştı. Hiç bu kadar düşük ölüm oranı görülmedi. Okullarda asla hiç bu kadar kız olmamıştı ve hiç bu kadar yüksek bir yaşam beklentisinde değildiler. Bu kadar farklı zıt görüş nasıl bir arada var olabilir?

Cevap basit. Başarıların tümü kamu sistemleriyle ilgilidir. Hastaneler ve sağlık hizmetleri, okullar, çocuk bakımı, vergi makamları gibi kurumların düzenli işleyişı başarıları artırır. Başarısızlıklar ve ahlaki raydan çıkmalar tamamen özel kaynaklıdır. Aşırı tüketici tercihler, kişisel açgözlülük, liderlik eksikliği bunlardan bazılarıdır. Bu liste aynı zamanda özel girişimciliğı de içermektedir. Sosyal önlemleri nedeniyle kamu desteğıne güvenebilecek çok fazla şirket kalmadı. ‘Kurumsal Hollanda’ atık topluma hizmet olarak görülmemektedir. Hala ikramiyeler ve milyon dolarlık maaşlar hakkında tartışmalara yol açan birçok şirket var. ING, 2018 yılında yönetim kurulu başkanının gelirini ikiye katlamak niyetiyle standartlarının

yıkılmasına katkıda bulundu. ING ve diğer tüm şirketler ateşle oynuyor. Kapitalizmin temellerini aşındırıyorlar.

Max Weber'e göre girişimciler

Göçmen girişimcilerden bahsettiğimizde ise bambaşka bir kapitalizm görüyoruz. Şimdi göçmenler arasında görülenleri Max Weber'in kaleminden kelimelere dökebiliriz. 20. yüzyılın başında Weber yeni bir disiplinin kurucularından biriydi: sosyoloji. 1920'de kapitalizmin kökenleri üzerine bir kitap yazdı. Güzel, incelikli ve gerçekten iyi bir kitap yazdı. Kitabın ilk yayımlanmasından 92 yıl sonra 2012'de 'De Protestantse Ethiek en de Geest van het Kapitalisme' (Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu) başlığıyla Felemenkçe çevirisi yayımlandı. Bu kitapta Weber, kapitalizmin neden özellikle Kuzeybatı Avrupa'da ortaya çıktığı sorusunu ele alıyor. Sonuçta bu başka bir yerde de olabilirdi. 16.yüzyılda İtalya, Çin, Yakın Doğu ve diğer birçok yer, gıda ve endüstriyel ürün fazlaları ve iyi idari sistemler ile iyi organize olmuş toplumlara sahipti.

Weber, Kapitalizmin yükselişi ile Avrupa'daki Protestan devrimi arasında ve özellikle Calvinizm'in Hollanda, İngiltere ve başlangıçta Fransa'daki etkisi arasında bir bağlantı kurar. Calvinistler hakkında biraz tuhaf şeyler vardı. Kendi zamanlarında, Katolikliğe biraz uyum sağladığın sürece birçok görüşün mümkün olduğu yaygın popüler inanca direndiler. Bazen takip edilmesi zor doktrinler buldular ve bunları en ileri düzeyde tartışabildiler. Bunu yapma özgürlüğüne sahip olmak için devletin iktidar yapılarından uzak durdular ve azınlık statülerini el üstünde tutular. Tüm enerjilerini kendi kurumları olan okullar, kiliseler ve şirketlerine yatırdılar. Militan, içe dönük bir inancı modern bir örgüt kültürüyle birleştirdiler.

Son söz yok

Weber'in teorisi tartışmalıdır. Kuzeybatı Avrupa'da kapitalizmin yükselişi için daha fazla sebep vardır. Örneğin, Kuzeybatı Avrupa coğrafi olarak ticaret için çok uygundu. Çünkü birçok liman vardı ve yüksek dağlar, ormanlar veya çöllerle engellenmeden karadan seyahat etme kolaylığı vardı. 'Neden tam olarak burada' sorusu hakkında birçok kitap yazıldı ve yazılmaya da devam edecek. Ama yine de kiliseden, ordudan veya devletten talimat almadan, tamamen kendi yetkinizle bir organizasyon kurmanız, bilgi toplamanız, bir şeyler satın alıp işlemeniz ve bir maaş karşılığında insanların emeğini satın almanız fikri (şirket) büyük ölçekte ilk kez burada kök salmıştır. Weber buna neyin dâhil olduğunu tartışıyor: sıkı çalışma, tutumluluk, servetinizi göstermemek, şirketinize yatırım yapmak, yeterli bilgi sağlamak ve eğitim, çevrenizi iyi tanımak, gösterişli partiler yapmak.

New York Times'ın 2020'de hakkında yazdığı 'genç kapitalizm 'in, Weber'in tam olarak bir asır önce tanımladığı kapitalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Girişimciliğe duyulan saygının baskı altında olması şaşırtıcı değil. Bu şekilde göçmen girişimciler, Yeni Calvinistlerin ortaya çıktığını çok fazla görüyoruz. Güçlü inançlarla yola çıkarlar, açıkça tanımlanmış bir azınlığın parçasıdır, hükümetten beklentileri yoktur, çok çalışırlar, kendilerini geliştirmeye yatırım yaparlar ve birbirlerine tutunurlar. İnsani değerleri genç kapitalizme geri getirmek için bunlara şiddetle ihtiyaç var.

3. Motivasyon ve Hirs

"İş yapmak istiyorum. Üretmeyi seviyorum ve bağımsız olmak istiyorum. Her şeyi kendim öğrendiğim için kendime güveniyorum. Engellerden yılmadım. Benim hayat felsefem: Yüksekte durduğun zaman düşmekten korkarsın. Ben alçakta durdum ve bu yüzden hiç korkum yoktu."

Behzat Eren

Hollanda hızla girişimciler ülkesi haline geliyor. Uzun bir süre uluslararası düzeyde, üretici emeğin norm olduğu, girişimciliğin az olduğu bir ülke olarak tanındı. Güçlü hükümet yapısı, iyi bakım hizmetleri ve eğitimle İskandinav ülkeleriyle kıyaslanabilir. Ve ayrıca Philips, Rabobank, Ahold, Shell ve Unilever gibi birçok büyük ve baskın şirketlere sahiptir. Ama o resim artık değişiyor. Yüzyılın başından bu yana serbest meslek sahibi kişilerin sayısı 300.000'den fazla arttı. Hollanda'da şu anda 1,5 milyondan fazla serbest meslek sahibi var. Bunların 1,1 milyonu tam zamanlı, 0,4 milyonu ise yarı zamanlı çalışan kişilerdir.

Hala bu eğilimi doğru bir şekilde yorumlamakta zorlanıyoruz. Bu konudaki seçim tartışmalarını takip edenler, girişimcilikteki artışın büyük bir sorun olduğu izlenimini edinebilirler. Posta ve yemek dağıtımı gibi alanlarda sömürüye varan düzmece serbest meslek durumlarına vurgu yapılmaktadır. Ama ne kadar ayıplansa da bunlar sadece bazı aşırılıklardır. Yani büyük bir sistem organizasyonunda çalışmak yerine açıkça özerkliği seçen girişimcilerin istikrarlı ilerlemesindeki istisnalar. Olguyu ifade ederken bile yanlış bir üslupla karşılaşıyoruz: serbest meslek sahipleri. Çalışansız serbest meslek sahibi. Yalnızca yasal bir durumu ve özellikle bu kişinin 'ne olmadığını' belirten bir politikadır bu. Yani işveren yok. Taahhüt veya özerkliğe atıfta bulunmayan bir kavramdır. Uluslararası 'serbest meslek sahibi' terimi daha uygundur. Kendi işinizi yaratmak, ne olduğunu daha iyi ifade ediyor.

Bu siyasi tartışma hakkında bir başka yorum da biraz milliyetçi havası olması. Dinamik girişimciliğin başarı öyküleri genellikle aynı gruba atfedilir: Randstad'daki yüksek eğitilmiş, bilgi ve iletişim teknolojileri becerisine sahip gençlere. Hareketli Hollanda'da en hızlı büyüyen grup ise göçmen girişimcilerdir. Ulusal olarak serbest meslek sahibi sayısı 2011'den bu yana %18'den fazla artarken, Batılı olmayan göçmenler, grubunda %75'den fazla bir artış oldu. Bu, bir gazete manşetinde karşılaşamayacağımız muhteşem bir gelişme. Ve hatta alt grupta Türk girişimciler listenin başında yer alıyor. 2016'da Hollanda İstatistik Kurumu, her yıl yaklaşık 4.000 Hollandalı-Türk'ün kendi işini kurmaya karar verdiğini açıkladı. Daha yeni rakamlar henüz mevcut değil ancak tüm işaretler, büyümenin son yıllarda zayıflamak yerine güçlendiğini gösteriyor.

Artık mesele sadece geleneksel manav, İslami kasap ya da taksi şoförlüğü değil. Bunlar, birinci nesil göçmenlerin kendi kendilerine üzerinde çalıştıkları türden şeyler. Gençler yeni pazarlara giriyor ve bilgisayar teknoloji uygulamaları, reklam ajansları, biyoteknoloji şirketleri ve yeni perakende konseptleri başlatıyor. Peki, bu Türk girişimcilerin ücretli emek yerine kendi hesabına çalışmayı seçme nedenleri nelerdir?

Özgür olmak

Girişimcilik Özge Kaymak'ın kanında var. O standart 9-5 zihniyetine karşıdır. Ve büyük ölçüde özgürlük ve bağımsızlık için çabalar. Özge'nin bir gün kendi şirketini kuracağı hep gündemdeydi. Ancak Özge için girişimci olmak, çalışma hayatıyla ilgili bir seçimden çok daha fazlasıdır.

Özge Türkiye'de doğdu ve okumak için Hollanda'ya geldi. Rotterdam ve Amsterdam'da keyifli bir eğitim döneminin ardından, Hollanda'da bir varlık inşa etme arzusu oluştu. Ancak Özge, kalıcı bir iş yeri olmaması nedeniyle oturum iznine güvenemedi. Sabit bir gelire sahip olmak, İND'nin⁴ Türk göçmenler için koyduğu şartlardan biridir. Özge Türkiye'ye döndü ve bir medikal seyahat acentesinde çalışmaya başladı. Bu acente, Hollanda halkına Türkiye'de uçak ve konaklama dâhil olmak üzere kozmetik-tıbbi tedaviler sunmaktadır. Özge bunun ilginç bir pazar olduğunu hemen fark etti. Türkiye'deki tedavilerin kalitesi yüksek ve fiyat seviyesi Hollanda'ya oranla çok daha düşüktür.

Biraz tecrübe kazandıktan sonra Özge, bu işe girmeye karar verdi. Turist vizesiyle Hollanda'ya gidip Ticaret Odası'na kaydoldu ve FlyHealth şirketini kurdu. Şirket, web sitesi,

⁴ İND, Hollanda'da yaşamak isteyen veya Hollanda vatandaşı olmak isteyen kişilerden gelen tüm başvuruları değerlendiren bir devlet kurumudur.

Türkiye’de doktor ekibi ve konaklama yerlerinden ibaretti. Ve bu sayede IND’de oturma izni başvurusunda bulundu.

“Bu, içinde bulunduğumuz zamanın ve kurduğum şirketin bir avantajı. Prensip olarak, her şeyi dijital olarak halledebilirim. Görüntülü görüşme yardımıyla insanların gözlerinin içine de bakabilirsiniz.”

IND’nin karar vermesi 1,5 yıl sürdü. O zamana kadar Özge’nin gelişen bir işi vardı. Artık kendini destekleyebileceğinden hiç şüphesi yoktu. Özge Hollanda’ya kalıcı bir şekilde yerleşmeyi başardı. FlyHealth artık müşterilerine turistik geziler dâhil olmak üzere eksiksiz bir tıbbi seyahat paketi sunan tanınmış bir hizmet sağlayıcıdır. Kulaktan kulağa reklamcılık, giderek daha fazla insanın onun şirketine giden yolu bulması anlamına geliyor. Özge, Lammenschans istasyonunun yakınındaki Kanaalpark’ta esnek bir işyeri ofisinde kendi alanını kiraladı.

Bu takdire şayan bir hikâyedir. Özellikle de her şeyi tek başına yapması gerektiğinden dolayı. Başlangıçta Hollanda’da hiçbir ağı veya ailesi yoktu. Felemenkçesi iyi değildi ama neyse ki İngilizcesi güçlüydü. Özge’nin sabrı nereden geliyor? Kendisi, doğuştan gelen bir girişimcilik dürtüsüne sahipti. Başkalarının kurallarına bağlı kalmadan kendi adına karar vermek istiyor. Ailesi onu destekliyor ancak gerçek bir örneği yok, aile üyelerinin çoğu ücretli bir işte çalışıyor.

Bağımsız ve dürüst olun

75 yaşındaki Fadıl Cengiz, azim ve doğuştan gelen yeteneğin insanı nereye götürebileceğini gösteriyor. Fadıl’ın şehirde uzun bir girişimcilik dönemine bakılabilir. Ama bu onun için de net değildi. Diğer birçok akrabası gibi annesi ve babası da memurdu. Ve 1970’lerde vasıfsız misafir işçi olarak Hollanda’ya geldi. Konuk işçiler, hiçbir Hollandalının yapmak istemediği işleri geçici olarak yapacaklardı. Fadıl da öyleydi, metal fabrikasında vinç operatörü olarak çalışmaya başladı. Yaklaşık 4 yıl sonra da o işten atılıp işsiz kaldı.

Bu, sosyal güvenlik sistemini kullanmak için bir sebep olabilirdi. Fadıl için bu, prensip olarak bir seçenek değildi.

“Bağımlı olup bankada oturup, bekleyip para almamalısın.(...) Sosyal hizmetler gerçekten çalışmayanlar için vardır. Düşük bir maaşım ve dolayısıyla belli bir miktar hakkım olmasına rağmen buna mecbur değilim. İyi bir hayat yaşayabilirim ve şu an sahip olduklarımdan çok mutluyum.”

Fadıl başka bir ücretli iş aramıyordu. Başka bir fabrikada, başka bir patronla da çalışmak istemiyordu. Her şeyden önce, Fadıl bir tür bağımsızlık arıyordu. Kendi sorumluluğu için çalışmak, ailesine bakmak için bir patrona bağımlı olmamak.

Fadıl sadece bir şirket kurmadı. O, uzun kariyeri boyunca birçok şirket kurmuştur. Yerel mezbahalar adına camilere reklam verdi. Bir kuyumcu dükkânı sahibiydi. Türk filmleri için bir kütüphanesi de vardı. Ama her şeyden önce kızının adını taşıyan sebze ve şarküteri dükkânı Meltem'in kurucusudur.

Fadıl, kredi için banka kapısını hiç çalmadı. Her şeyi kendisi finanse etti. Bir işletmenin kârı ile yeni bir konseptin başlatılmasına finanse oldu. Sloganı, sıkı ve dürüst çalışmayla bu ülkede iyi bir yaşam kurabileceğinizdir.

“Dürüst olduğunuz sürece müşterileriniz olacaktır. Dürüstlük iş yapmanın en önemli yönüdür.(...) Dürüst olmazsanız işler ters gider ve müşterilerinizi kaybedersiniz. Dürüst bir şekilde hızlı para kazanamazsınız, bunu sadece ortalama bir şekilde yapabilirsiniz ve bunu uzun bir süre devam ettiremezsiniz.(...) Paramı âdil bir şekilde kazanmam da benim için çok önemli.”

Tüm dükkânlar arasında Botemark'taki şarküteri hayatta kaldı. Küçük bir bakkaldan kendi kasabı, taze meyve ve sebzeleri, bölgesel peynirleri ve çok çeşitli Akdeniz ürünleri ile yoğun bir taze gıda mağazası haline geldi. Fadıl, 36 yıl sonra işi oğluna devretti. Fadıl'ın işi henüz bitmedi.

“Sahip olduklarıma ve ayrıca işime bakıyorum. O zaman bununla çok gurur duyuyorum. Allah'a şükür hala çalışıp konuşabiliyorum. Çalıştığımız zaman kanınız da dolaşmaya devam ediyor, bu yüzden elimden geldiğince devam edeceğim.”

Göster kendini

Ne yapabileceğini göster. Bu da Erol Güldalı için önemli bir motivasyondur, kendi işini kurmak için. Erol, 10 yaşında Türkiye'den Hollanda'ya taşındı. Yeni memleketinde başlangıç zordu. Evde Türkçe konuşuluyordu ve Felemenkçe öğrenmekte zorlanıyordu. Dil o kadar büyük bir engeldi ki Erol'un öğrenme yeteneği çok düşük olarak değerlendirildi. İyi öğrenemeyen çocuklar için çıraklık okuluna gönderildi.

Erol, bu adımı acı verici ve aşağılayıcı olarak yaşadı. Aptal değildi, sadece dili okulda başarılı olacak kadar iyi konuşamıyordu. Bazıları için, hayatı küskünlük veya umutsuzluk içinde geçirmek için yeterli bir sebeptir. Dünya beni beklemiyorsa, denemeyeceğim. Erol farklı bir yol seçti. İçine bir tohum ekti: her zaman yapabileceğini göstermek. 15 yaşından

itibaren bir araba tamircisi için tam zamanlı çalışmaya başladı. Herhangi bir eğitim almamıştı, arabalar ile ilgili tüm bilgileri işyerinde edinmişti. Kazandığı parayı dikkatli kullanırdı. 21 yaşında kendi işini, fastfood yeri kuracak kadar para biriktirmişti.

Erol, girişimci olarak başladıktan kısa bir süre sonra, kariyeri boyunca kendisine koçluk ve destek vermeye devam eden bir muhasebeci olan Koos ile temasa geçti. Erol, Koos sayesinde bir süre sonra ikinci bir işletme satın alabildi. Gauda'da yaklaşık 15 çalışanı çalıştırdığı orta ölçekli bir restoran. Bu girişimi, bu iki yemekhane ile bırakabilirdi; ama işler farklı gelişti. Erol, Koos'un tavsiyesi üzerine emlak piyasasına, özellikle de ev kiralamaya adım attım. İlk başta bazı şüpheleri vardı ama ikna oldu. Bunun altın bir hamle olduğu sonradan ortaya çıktı. Koos ve bankanın desteğiyle Erol, emlak piyasasının en büyük oyuncularından biri haline geldi.

Uzun yıllar süren büyümenin ardından Erol artık konsolidasyon aşamasına geldi. Belki bir bina daha ama eskisi kadar değil. Bir ev sahibi olarak Erol, mülkün durumu için açık bir sorumluluk hissediyor. Ayrıca sorunları olan kiracılarla konuşmaya her zaman istekli olacaktır.

"İyi bir ev sahibi olmayı da çok önemli buluyorum.(...) Biri yardımı isterse, her zaman önce yardım edip edemeyeceğime bakacağım ve o kişi için elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışacağım. Şahsım ve yetiştirme tarzım gereği bunu yapmak zorunda olduğumu hissediyorum. Bunun için babama da minnettarım."

Erol'un düşüncesinde karşılıklılık büyük rol oynar. Aldığı destek için kendisi de minnettar. Van Koos, banka ve kendi ailesi. Artık hayatının kendisini destekleyebileceği bir evresindedir. Bilgiyi paylaşmaktan zevk alır. Kısmen tavsiyesiyle milyon dolarlık bir şirket kuran İranlı mülteciye gururla bakıyor. "Rekabetten korkmuyorum ve yardımcı olmayı seçiyorum."

Başkalarına destek vermek

Dursun Güner bundan 30 yıl önce evlenerek Hollanda'ya gelmiştir. Dil engeli de göz önüne alındığında, burada bir iş bulmanın zor olacağı beklentisi vardı. Bunun çok da kötü olmadığı ortaya çıktı. Geldikten kısa bir süre sonra, Lisse'de bir plastik malzeme üreticisi için çalıştı. Bu işten elde ettiği gelirle Dursun, kendi şirketini kurarak asıl hayaline odaklanabildi.

2004'de bir fırsat doğdu. Bir haciz satışından perde atölyesi teklif edildi. Dursun, biriktirdiği parayla, personelin en az bir yıl daha görevde kalması şartıyla atölyeyi satın aldı.

Kesin taahhüt ve yatırım riski. Ancak Dursun, bu işi yapan aile üyeleri ile birlikte istikrarlı ve kazançlı bir iş yeri haline getirmeyi başardı. Çalıştırdıkları personel genellikle sınırlı becerilerle gelir ve şirket içinde gelişir. Sosyal yardım yoluyla iş arayanlar için de bir yer sunuyor. Bu her zaman kolay olmuyor ama Dursun için girişimciliğindeki en önemli motivasyonlardan biri bu.

“Kendi işinizin patronu olmak bir katma değerdir. Birçok kararı kendiniz alabilmek ve diğer insanlara iş sağlamak. Diğer bir avantajı da gelirinizi kendiniz dengeleyebilirsiniz. Ne kadar ve ne zaman harcayacağınıza siz karar verirsiniz. Ve kime finansal destek sunabileceğiniz. (...) İnsanları destekleme özgürlüğüm olması güzel.”

Dursun’un hikâyesi, bir şirketin sadece karlılıktan daha fazlası olduğunu açıkça gösteriyor. Güner, çalışanları, müşterileri ve çevresiyle her zaman iç içedir. Organizasyonlar, spor kulüpleri ve ağ bağlantıları aracılığıyla zaman ve para yatırımı yapar. Görev duygusuyla değil ahlaki bir sorumlulukla ama aynı zamanda bundan zevk aldığı için.

Korkma

Bu bölümü Behzat Eren’in dokunaklı bir sözüyle açtık. Girişimciliğin en önemli ikramiyesinin özgürlük ve bağımsızlık olduğunun altını çiziyor. Ancak bunun kendiliğinden gerçekleşmediği de aşîkârdır. Risk almaya cesaret etmelisin ya da Behzat’ın dediği gibi ‘korkma’.

Risk almak Behzat’a çok yol aldırdı. Rooseveltstraat’ta bulunan ünlü Türk süt ürünleri üreticisi OZ&ER’in sahibidir. Şirket, sekiz Avrupa ülkesinde dört farklı marka adı altında 157 farklı ürünü satmaktadır. En bilineni Silifke ve özellikle 1200’den fazla catering işletmesinde ve birçok marketlerde satışa sunulan hazır tek içimlik ayanlardır. OZ&ER, tamamı yerel mandıra çiftliklerinden olmak üzere günde 36.000 litreden fazla süt işliyor. Şirketi artık sadece Türkiye pazarı için çalışmıyor, Leiden’daki fabrikasında ‘Gouda peyniri’ de üretiyor.

Bu, Behzat’ın ülkeye vardığında karşılaştığı zor şartlara karşı büyük bir başarı öyküsüdür. 1989’da 2001’e kadar olan dönemde Hollanda’da ikamet etmesi yasa dışı kabul edildi. Tüm ticari faaliyetleri tamamen yasal olmasına rağmen, Behzat’ın bir sosyal güvenlik numarası vardı sadece vergi ve sağlık masraflarını ödüyordu. Behzat için zor dönemler oldu ve birkaç kez şirketini satın Türkiye’ye dönmeyi bile düşündü. 2002 yılında geçici bir hükümet programı aracılığıyla Hollanda pasaportu talep edebildi. Behzat, 1992 yılına kadar Hollanda’ya gelen ve çalışma sistemine tam olarak katılabilmeleri için sosyal güvenlik numarası verilen çok sayıda ‘beyaz yasadışı göçmen’ den biriydi. 1999 yılında, dört büyük

şehrin inisiyatifıyla bu çalışan göçmenlerin ikametini yasallaştırmak için geçici bir tedbir getirildi.

Bu engellere rağmen Behzat, kendisine sunulan bu fırsatlardan memnundu.

“Her zaman minnettar hissettim... Bana geleceği sunan bilinmeyen bir ülkeye geldim. Birçok imkânsızlığa ve strese rağmen çok şey öğrendim. Hala iş yapmakta özgür hissediyorum.”

Üstelik Behzat’ın işi bitmemiştir. Yeni satış hatları geliştirmek, üretim kapasitesini arttırmak ve özellikle sağlığa yönelik ürünlere yatırım yapmak istiyor.

“Rahatlık aradığımdan değil, sorumluluklarım var. Bu benim şirketim değil, Hollanda toplumu için bir şirket. Ben tabii ki yöneticiyim ama şirket Hollanda imkânlarıyla kuruldu.”

Bunun Rooseveltstraat’taki mevcut 5.400 metrekare için olup olmayacağı hala soru işareti. Alan sınırlı hale geliyor ve izin gereklilikleri burada çok katı.

İtibar

Bir diğer büyük Türk taze ürün üreticisi, Zoeterwoude’deki Grote Polder iş parkında bulunan büyük bir binaya sahip aile şirketi Koç Vleeswaren’dır. Hikmet Gürcüoğlu, erkek kardeşleriyle birlikte Lahey’deki yerel bir kasap dükkânı olan şirketi büyüterek dünyanın her yerinde müşterileri olan büyük ölçekli bir üretilmeye dönüştürdüler. Modern endüstriyel fabrikada işlenen et ürünlerinin yüzde 90’ından fazlası ihracata gidiyor.

Hikmet 1980 yılında Hollanda’ya geldi. Başlangıçta TU Delft’te bir öğrenciyken, kardeşleri o sırada Lahey’de kasap dükkânlarını çoktan açmışlardı. Hikmet, petrol mühendisi olarak akademik derecesini aldıktan sonra şirkete katıldı. Kasap dükkânı, artan talep nedeniyle hızla kabuğundan çıktı ve 1991’de Zoetermeer’e taşındılar. Başka bir büyüme atağının ardından şirket 2003 yılında bölündü. Kardeş Şeref, Zoetermeer’de kendi üretim hattıyla devam etti. Hikmet ve Fatih ise sucuk ve salam üzerinde uzmanlaşarak Zoeterwoude’deki şubeye geçtiler.

En gurur duyduğu şey nedir diye sorulduğunda Hikmet yanıt verir. “Bu toplumun değerli bir üyesiyim.” Bu, kendisinin, ailesinin ve personelinin geçimini sağlaması anlamına gelir. Kardeşler, şirketlerinde birçoğu uzun yıllardır orada çalışan 50’den fazla kişiyi orada istihdam ediyor.

Hikmet, güvenilir çalışanlara çok değer verir. Oğlu da aynı şirkette çalışıyor. Onunla yönetim ve fabrika işi arasındaki ilişki hakkında sık sık sohbet ediyor. Hikmet, yapım işiyle

ilgili bilginin önemini vurguluyor. Bu, sadece ‘bir işletmeyi yönetmek’ değil, aynı zamanda çalışanların ne yaptığını anlamak ve fabrikadaki cihazlar arasında onlarla birlikte olmakla ilgilidir.

2004 yılında Hikmet ve birkaç kişi, Hollanda’daki Türk girişimcilerin büyük ve orta ölçekli şirketlerinden oluşan ve ÖZ&ER’in de üyesi olduğu HOTİAD’ı kurdu.

“Sonunda gerçekten girişimciliğe yöneldim, zaten başka türlü olmasını da istemezdim. Girişimcilik size çok şey sunar ve bunun yanında başka şeyler yapma özgürlüğü de verir.”

Finansal özgürlük

Zeynep Bayraktar, eşiyle birlikte Leiden Herenstraat’ta bulunan Elite kuaför dükkânını işletiyor. Şirketi genç yaşta kurdu. 21 yaşında kuaförlük eğitimini tamamladıktan sonra Zeynep’e bu adımı atması için babası vesile oldu. Yıllarca kendisi de aynı Herenstraat’ta bir Türk firmı işletti. Türevin ilk firmıydı. Uygun bir mülk arayışına aracılık etti ve Zeynep’le eşinin girişimciliğe ilk adımları atmalarına yardımcı oldu. Onlara başlangıç kredisi sağladı ve gerekirse tavsiye vermeye hazırdı.

İşe başlamak için en önemli motivasyon, finansal özgürlük kazanmaktır. Çift, Zeynep’in eşinin yakındaki bir fabrikada kazandığı cüzi bir maaşla geçiniyordu. Zor ve zahmetli bir işti. Ancak, Hollandaca’ya sınırlı hâkimiyeti nedeniyle bundan fazlası zordu. Zeynep’in aksine eşi Türkiye’de doğup büyümüştü. Her ikisinin de kuaförlük becerileri vardı. Zeynep Hollanda’da kuaförlük eğitimi alırken, eşi Türkiye’de kuaför olarak çalışıyordu. Hatta Zeynep, eşiyle bir tatil sırasında kuaför koltuğunda tanıştı.

Babasının yardımıyla kuaför dükkânını başarılı bir şekilde açtılar. İlk günler kesinlikle kolay değildi. Bir müşteri portföyü oluşturmak, dükkânın içini donatmak, ürünleri satın almak, uygun yönetimi sağlamak zaman, emek ve finansal güç alan önemli şeylerdi. Ancak ilk başlardaki şüpheler ve kısmi suçlamalar ortadan kalktı ve yerini minnettarlık ve gurura bıraktı. Zeynep en büyük rol modeli olan babasına minnettardır. Ve mali bağımsızlıklarından ve sahip olduklarından gurur duyuyor.

Ayrıca oldukça ağır çünkü tüm sorumluluğu siz üstleniyorsunuz ve çalışmazsanız gerçekten bir şey kazanamıyorsunuz. Ama aynı zamanda bu çok fazla memnuniyet veriyor.

Zeynep ve kocası, kendi hesapları ve riskleri için çalışmak isteyen ancak işleri büyütme zorunda olmayan, ortaya çıkan ‘serbest meslek sahibi’ grupların ders kitaplarına alınmış bir örneğidir. Bu terim biraz saygısız gibi görünse de, mikro girişimciler olarak

adlandırılırlar. Mesele şu ki, ekonomik olarak aktif olan bir yeni insan sınıfı kendi işlerini yaratabiliyor. Bir patron için çalışmak değil, kendileri için çalışmak istiyorlar. Kendinize bir müşteri oluşturmaya yatırım yaparak, risk alarak ve başarı garantisi olmadan yatırımlar yaparak.

Ve birçok mikro girişimci gibi hareketli kalıyorlar. Zeynep'in en büyük hayali kuaförlük dünyasında eğitmen olarak devam etmektir. Henüz kendini tam olarak ifade edemedi ancak deneyimleri göz önüne alındığında, girişimcilik kariyerinin devamı olabilir.

Kendi çalışma saatlerinizi belirleyin

Girişimcilik, kendi emellerinizi gerçekleştirmenin harika bir yoludur. Birçok girişimci için iş ve özel hayat iç içedir. Çünkü hafta sonu, izin günleri ve tatil dönemlerinde bile hala aklınız müşterilerde ve alıcılarda yani işinizdedir. Bir girişimcinin işi asla bitmez. Bunun olumlu bir yönü de var. Birçok girişimci, kendi çalışma saatlerini belirleme özgürlüğüne sahiptir ve bazıları için bir iş kurmayı düşünmenin en büyük nedeni de tam olarak budur.

Buna Kooiplein'de küçük ama iyi bilinen bir dikiş atölyesinin sahibi Selma Arıbaş Kaya da dâhildir. Mesleği terziilik olan Selma, kariyerine eskiden yaşadığı Gorinchem'de bir stüdyoda çalışan olarak başladı. Özel durumu, iş piyasasına iyi bir başlangıç yapmasına engel oldu. Hamilelik nedeniyle sözleşmesi yenilenmedi ve üstelik boşanıyordu. Tüm bunlara rağmen Selma, genç ve hamile bir kadın için imrenilecek bir durum olan refaha kavuştu. Doğum yaptıktan altı ay sonra işine geri döndü ama bu kez de koşullar iyi değildi, ekonomik şartlar kötüydü. Her şeyden önce bir anne olarak çocuğuna daha fazla zaman ayırmak istiyordu. Selma meseleyi kendi halletmeye karar verdi. Kendi dikiş atölyesini kurdu. Önce Gorinchem'de bir ortakla birlikte. Daha sonra evliliği nedeniyle Leiden'e taşınınca tek başına.

"Ve nihayetinde başladığımda daha kötüsü olamazdı, ben de riske girdim. Yaptığım şeyi gerçekten iyi yapabileceğimi biliyordum. Kendi işime sahip olmaya da değer veriyorum. Çocuklarıma kendim bakabilmek ve işlerin nasıl gideceğine kendim karar vermek istiyorum. Bazen maaşlı işçiden daha fazla çalışmak zorunda kalacaksınız, ama bu da sizin kendi kontrolünüzde."

Girişimcilik ayrıca Selma'nın iş ve çocuk yetiştirme arasında iyi bir denge kurmasını sağladı.

"Çocuklarımı hep kendim büyüttüm. Kendi işim olduğu için bu daha da kolay oldu. İstersem kapıyı belli bir süre kapalı tutabilirim. Müşterilerim yine gelebilirler. Ve ben gerçekten hobimi iş haline getirdim. İnsanlardan yaptığım işleri beğendiklerini sık sık duyuyorum. Oğlum küçüken onu yanımda işe getirdim. Ayrıca, ben çalışırken onun burada uyuduğu ve oynadığı güvenli bir alan da

vardı. Şimdi dört yaşında ve okula gidiyor. Çalışma saatlerimi de yine ona göre ayarlayabiliyorum. Bu yüzden bunun kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünüyorum.”

4. Sabır ve Gelecek

“Sadece elinden gelenin en iyisini yap ve sadece para kazanmayı düşünme. Önce bir meslek öğren ya da neyse. Önce bir şeyi başarmaya çalış. Parayı ikinci plana atmak... Sadece fazla para kazanmak istiyorsan bu işe yaramaz. Önce iyi olmak istediğini söylemeli ve birçok şeyi denemelisin. Bir şeyde iyiyerseniz, para doğal olarak gelir.”

Erol Güldalı

Bağımsız girişimciliğin yükselişi, genç nesiller arasında hızla zemin kazanıyor. Rastgele bir grup gence gelecekle ilgili planlarını sorun, büyük ihtimalle çoğu kendi işini kurmak istediğini söyleyecektir. Hayallerini gerçekleştirmek, özgür olmak, işgücü piyasasında daha iyi fırsatlara sahip olmak ve en önemlisi kısa sürede çok para kazanmak için.

Girişimciliğin az zamanda ve sınırlı çabayla çok para kazanmak olduğu imajı pek çok genç beyinde yer edinmiştir. Artık naif ergenlik hayalleri bile son derece iddialı hale gelmiştir. Kim bir milyonerin hayatını, spot ışıkları altında bir hayatı, uzayda bir astronot olarak bir macerayı veya yüksek bir siyasi pozisyonu hayal etmemiştir? Hırslar beslenmek, teşvik edilmek ve uygun planlarla gerçekleştirilmek için vardır. Gençler arasındaki mevcut duygudaki sorun aslında iki şeyde yatıyor. Birincisi ‘hızlı’ ve ‘çaba harcamadan’ önermesindedir. Bu doğrudan bir hırs değil, tembellik belirtisidir. İkincisi, birçok gencin dünyasında hızlı para örnekleri birbirinin üzerine biniyor. Özellikle internet, sosyal medya ve etkileyiciler dünyasında ‘hızlı ve kolay para’ ya dair bir ipucu var. Bunu görebilen bir yığın genç insan var. Bakın dahası var. Örneğin influencer olgusunun katma değerinden şüphe duyabiliriz. Gerçek şu ki, birçoğu kazançlı konumlarını korumak için haftada 50 ila 70 saat çalışıyorlar. Aynı gençler, çok para kazanmanın temel amaç olduğu ‘hazcı’ bir varoluştan daha fazlası olduğunu da görüyorlar. Hayatta bilgi toplamaktan, çok çalışmaktan, başkalarını desteklemekten çok daha fazla keyif var. Ancak diğer gençler için cazibe karşı konulamaz olabilir, her şeyi riske atabilirler.

Birçok göçmen girişimcinin hikâyesi, bu mesajla taban tabana zıttır. Açılış bölümünde Calvinist girişimcilikle benzerlikten bahsettik: tutumlu yaşamak, sevdiklerinize ve çevrenize iyi bakmak. Başarılarınızı gösteriş yapmayın. Kendinizi başkalarına bağımlı hale getirmeyin.

Tutumlu yaşa ve yeniden yatırım yap

Birçok göçmen şirketinin özel bir yönü, neredeyse her şeyi kendilerinin veya ailelerinin yardımıyla finanse edebilmeleridir. Eğer bir banka kredisi varsa, bu sadece finansman yapısının son parçasıdır.

Bu, o dönem perde atölyesinin devralınmasının neredeyse tamamını kendi parısıyla ödeyen Dursun Güner için de geçerli. Bir aile mirasına veya benzerlerine sahip olmayan sıradan bir fabrika işçisi için hiç de küçük bir başarı değil. O, yıllarca kendi işini kurma hayalini finanse etmek için birikim yaptı. Bu, onu ve ailesini tutumlu bir şekilde yaşamaya zorladı.

“Genç nesillere ne aktarmak istiyorum? Tutumlu yaşayın, böylece kendi işinizi kurabilirsiniz. Ve bunu tutkuyla yapın.”

Hayatında birçok şirket kuran multi-girişimci Fadıl Cengiz, bankanın kapısını hiç çalmadı. Mevcut şirketlerinin karlarıyla yeni bir şirketin kurulmasını finanse edebildi. Yeni bir şey ortaya çıkarmak için tekrar tekrar yatırım yapmak: Bu onun hırsını gösteriyor. Çok kolay tatmin olmayın, kendi rahatınızı düşünün ve onun için çabalayın.

“30 yıl önce belediye bana genç girişimcilere nasıl yardımcı olabileceklerini sordu. Bunun için ayırdıkları bir fon vardı. Alım satımları bir top olarak görmeleri ve o topu yuvarlamaya devam etmeleri gerektiğini belirttim. Bu yüzden satın alırken olduğu kadar satışa da çok dikkat etmelisiniz. Bu akışların her zaman devam etmesini sağlayın yani top her zaman dönsün. Ve burada da paranızı ancak dürüst bir şekilde kazanabilirsiniz. Dürüst olmadığınız anda o top durur ve elinde hiçbir şey kalmaz. Sadece kötü yollarla çok hızlı para kazanabilirsiniz ve bunu yapmamalısınız.”

Yönetim

Kriz zamanlarında, genellikle aile şirketleri dayanıklı olduklarını kanıtlıyor. Borsa mantığı genellikle kısa vadeli getirileri hedefler. Aile şirketleri ise tamamen süreklilikle ilgilidir. Ekonomik gerilemelere hazırlıklı olmasını sağlamak için şirketten daha az para çekiliyor. Buna iyi yöneticilik denir.

Dursun Güner'in perde atölyesi tam bir aile işletmesi. Şirketteki aile üyeleri, çalışanlardan ziyade ortak sahipler olarak görülür ve şirketin geliri ortak bir havuzda biriktirilir. Maaş yerine tüm aile üyeleri ihtiyacı olan parayı o havuzdan alıyor. Tasarruf burada slogandır. Bu aile havuzu daha sonra çevrelerine yatırım yapmak için de kullanılır.

Hollanda zihniyetine sahip olsaydım çok daha büyük bir şirket olabilirdim ama topluma bir şeyler vermek istiyorum. Benim katkım, bireylere ve örneğin spor kulüplerine finansal katkılarda bulunabilmemdir. Mümkün oldukça da katkıda bulunmaya çalışıyorum.

Selma Arıbaş Kaya, vekil harçlık ilkesini uygulamak için büyük bir şirkete sahip olmanıza gerek olmadığını gösteriyor. O 10.000 euro sermaye ile kendi dikiş atölyesini kurdu. Bu miktarı annesinin yardımlarıyla toplayabildi ama kısa bir sürede yatırımı geri almayı başardı. Ancak Selma herhangi bir aksiliğe karşı hala tasarruf etmeye devam ediyor.

“Bir girişimci olarak kesinliği severim, bu yüzden her zaman elimde yeterince para olduğundan emin olurum. Bunun şimdi ne kadar da faydalı olduğu ortaya çıktı. Bir girişimci olarak bu konuda çok daha düşünceli olmanız gerektiğini düşünüyorum... Ayrıca yapabileceğiniz yerde yardım etmenin önemli olduğu kanısındayım. Cami yardım etmemi isterse her zaman maddi ve manevi yardımımı sorgusuzca yaparım. Ayrıca çocuklarımın okullarına ve derneklere katkıda bulunmaya çalışıyorum. Bu bizim kültürümüze ve inancımıza da uygundur. Ufak da olsa elimden geldiğince yardım ediyorum.”

Güvenmek

Süt ürünleri üreticisi Silifke'den Behzat Eren, bir başka boyut daha ekliyor: Güven. Para ve getiri etrafında dönen bir dünyada, karşılıklı güvenin önemi bazen hafife alınmaktadır. Hayatınızın doğru anlarında güven kazanmak, başarı ve başarısızlık arasındaki farkı yaratabilir.

Karşılıklı güven önemlidir. İnsanlar geçmişimi sorgulamadan çok fazla kredi desteği verdi. Örneğin, Barneveld'deki bir müzayedede. Oradan satın aldığım ürünün parasını dört hafta sonra ödedim. Kaçabilirdim ama bu insanların bana güveni bu ülkede kalmamı sağladı. Yani tedarikçi güveni de önemlidir.

Aynı zamanda, kimseye de körü körtüne güvenmiyoruz. Bu güveni kazanmak için biraz şeffaflık olmalı. Behzat, vergi dairesi ve gümrük dairesi ile yaptığı işbirliğini de böyle değerlendiriyor.

İnsanlar bazen ortağım olup olmadığını soruyor. O zaman evet diyorum. Vergi dairesi ve ben, iki ortak var. Bu şekilde birlikte çalışıyoruz. Vergi makamları sadece şeffaflık görmek istiyor, eğer süreciniz şeffafsa endişelenecek bir şey yok.

Çok çalışmak

Konuştuğumuz göçmen girişimciler hızlı para kazanılmasına inanmıyor. Zeynep Bayraktar, gençler arasındaki hızlı para kazanma hırsından bahsederken birçok kişinin duygularını dile getiriyor.

“Hızlı para neredeyse her zaman yasa dışıdır. Çünkü hızlı para basitçe mevcut değil. Yine de tüm olumsuzluklara rağmen yine de girişimcilik güzel bir şey. Kesinlikle başkalarına tavsiye ederim. Bir şeye tutkunuz varsa ve onu iyi bir şekilde yapabiliyorsanız, oraya varırsınız. Tabi aynı zamanda ağır ve meşakkatli bir iştir. Örneğin işyerinizi kapatma olanağınız olmadığı için uzun süre ve aile fertlerinin hepsi aynı anda tatile gidemezsiniz. Ama karşılığında çok şey alıyorsunuz.”

Behzat Eren de bu konuda nettir.

“Tatil? Evet, sadece iki hafta. Avrupa’da da Türkiye’de de, iki hafta. Çalışma saatleri ise sabah saat altıdan akşam saat sekize kadar ve haftada yedi gün. Ama hafta sonları biraz daha kısa çalışma saatleri.”

5. Perde Arkası:

Bir Prizma Olarak Göçmen Hayatı

Leiden her yıl 3 Ekim’de 1574’teki İspanyol kuşatmasının sona ermesini kutlar. Bu çok eski bir gelenektir; şehir dört buçuk asır önceki bir şeyi sanki yeni olmuş gibi anar. Avrupa’da çok az şehir bu kadar uzun süreli ve paylaşılan bir yer ve zaman duygusuna sahiptir: ‘o zaman, burada, biz, hala’.

Eğlence, 2 Ekim akşamı belediye başkanı belediye binasındaiken başlıyor. Belediye başkanı o yıl şehrin fahri hemşerisinin kim olduğunu açıklar. Tam o anda Leiden milli marşı yüksek sesle söylenmeye başlar:

Leiden Hollanda şehirleriyle gurur duyuyor

Hollanda’nın incisi

Geçmişle dolu bugünün şehri

Gönül ve el emeğinin şehri

Hayallerin ve eylemlerin yeri

Herkesin kaldığı ve kimsenin gitmediği şehir

Leiden milli marşı sözde ‘icat edilmiş bir gelenek’. Metin 2000 yılına aittir. Kullanımda, şehirde sabit bir değer olan büyük 3 Ekim eğlencesine bağlıdır. Leiden’in başka

bir sabit değerini tesadüfen ihlal ediyor: ‘herkesin kaldığı ve kimsenin gitmediğı yer’. Tam olarak değil.

Her yıl yaklaşık 11.000 kişi Leiden şehrini terk ediyor. Karşılığında bir şey daha oluyor; şehir büyüyor. Tamamen sayısal bir bakış aısından, şehrin tüm nüfusu on iki yılda değişti. Tabi bu sadece bir ortalama. Ama yine de: sakinlerin azalan bir azınlığından fazlası orada doğmadı.

Sakinlerin hareketliliği, belki de 3 Ekim’den daha fazla, sabit bir değer haline geldi. Leiden sakini yoldan geçen, bir araştırmacı, bir gezgin -fiziksel veya zihinsel olarak-. Bu hareketlilik şehri zenginleştirmiş ve onu Avrupa’daki diğer bilgi şehirleriyle bağlamıştır. Leiden bir çamaşır makinesi şehridir: orya şekil verilmeye, modellenmeye ve değişmeye, şekillenmeye yardımcı olmaya gelirsiniz. Türkiye’den Leiden’a geçişi üstlenen birine göçmen diyoruz. Ve ergenlikten yetişkinliğe geçiş. Vasıfsızdan eğitimliye mi? Güvensizlikten öğüvenliye mi? Olgunlaşmamışlıktan kendi kaderini tayin etmeye mi? şehir büyük bir geçiş merkezidir.

Göçmenlerin hayatları ilginçtir çünkü onlar kendi hayatınızın genişlemesine bakan birer aynadır. Ve bunu bir kez bildikten sonra, bir göçmenin başka bir ülkeye göçünün fiziksel yolculuktan çok daha fazlasını içerdiğini de görürsünüz.

Tek bir insan hayatında, paragrafların ne kadar i içe olabileceğini Vahide Bulut Altun’un hikâyesinde gösteriyoruz. Vahide Rotterdam’da doğduğu için gerçek göçü yaşamadı. Ancak bir geçidin yol açabileceği mücadeleyi iyi bilen, her yönüyle tam bir ‘gezgin’.

Rotterdam Leiden’daki Türk toplumu için çok önemlidir. Rotterdam ve Leiden arasında çok yönlü bir bağ vardır.

Her iki şehirdeki toplulukların da benzer bir tarihi var. Türk göçmenler 1960’larda sanayide çalışmak için geldi. Ancak bütün bunlara rağmen çok da farklılıkları vardır. Leiden, sınırlı sosyal farklılıkları olan kompakt bir bilgi şehridir. Genellikle güvenli bir camideki duvar yazıları gibi küçük olaylar da belirlenir ve soruşturulur. Rotterdam çok daha büyük, daha fakir, daha pürüzlü, çok daha sert kontrastlarla.

Vahide 2008 yılında pratisyen hekim olarak mezun oldu. Doktora araştırmasına başladı ancak profesörüyle başi belaya girdi.

“Sarışın bir kadın arıyordu. Ne kadar stresli olursam olayım, onun kalıbına uymuyordum. O noktada gerçekten araştırma yapmak isteyip istemediğimi bilmiyordum. Bu genellikle tıp dünyasında olur. Uyum sağlamazsanız, uyum sağlayamazsınız. Bir arkadaş grubunuz olmalı, dostane bir sohbet yapmalısınız. Ayrıca insanların araştırmalardan kaçtığını da sık sık duyarsınız. Bu yüzden içinde her şeyin olduğu bir şey aramaya başladım. Şimdi eşimle iyi bir rol dağılımı yaptığımız bir muayenehaneye sahibim. Bağımsızlığuma çok düşkünüm, hep özgür olmak isterim.”

Muayenehane ‘tamamen beyaz’ bir mahallede, Hekelingen köyünde bulunuyor. Vahide haftada iki gün orada çalışıyor. Buna ek olarak, diğerleriyle birlikte, Türk kadınları için Müslüman ağ grupları arasında okulda drama eğitimi ve etkinliği ve palyatif bakıma dâhil olan 80 kişilik bir bakım merkeziyle ilgileniyor. Ve Rotterdam İslam Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nde ilahiyat eğitimi alıyor.

“İç Anadolu kültüründenim. Orada kadınların pek fırsatı yoktu. İşte o fırsatları yakaladım. Benim yaşadığım bölgedeki insanlar da İç Anadolu kökenliydi ve bütün kızlar ev ekonomisi okuluna gitti. Annem inanılmaz derecede zeki bir kadın ama hiç çalışmadı. Zor bir hayatı oldu. Bunun bana olmasına izin vermedim, hayatımda bir değişiklik ve kontrolün bende olmasını istedim. Bir pratisyen hekim olarak geri kalmış semtleri sık sık ziyaret ettim. Tıbbi sorunların yoksulluktan ve onun sonuçlarından kaynaklandığını gördüm. Boyun ağrısı olan bir kadın bana sığındı. Sonra onu ezen bir adamla berbat bir hayatı olduğu ortaya çıktı. Boşanmayı tavsiye edebilir misiniz? Bunun başlarına gelmesine neden izin veriyorlar? Bununla ilgili hayal kırıklıklarım var, tüm o somatik olarak açıklanamayan şikâyetler. Kadınlar küçük çocuklarını bir danışmaya götürdüler. Sırt ağrısı hakkında sürekli sızlanma. Bir çocuk bundan ne öğrenmeli? Sürekli acı içinde olan ve hiçbir zaman eğlenceli bir şey yapmayan annesiyle bir çocuk ne yapmalı?”

O zaman neden kadınlar buna izin veriyor?

“Türkiye’den düşük eğitilmiş eş getirme alışkanlığı. Böylesine genç bir kadın burada, Hollanda’da her türlü şeyi yapmış bir adamla evlenir. Anadolu’dan bir eş almak buradaki erkeğin çok hoşuna gidiyor. Konuşan kadına katlanamaz. Türkiye’deki kadın orta öğretimini bitirmiş olsa bile işler çok farklı olacak. Eğitim düzeyi düşük olan kadınların da kendilerini geliştirmeleri gerektiğini düşünüyorum. Başarılı kadınlar da bunu yaşadı, bu da bizim ısrarımızı açıklıyor. Bir kadının isyan etme kararı zordur. Bu kapalı kapılar ardında çok şeyler oluyor. Yoksul bir mahalledeki dinamikler, yüksek eğitilmiş göçmenlerinkinden çok daha farklıdır. Genç, yüksek eğitilmiş kadınlar çok daha eleştirel, eşit bir eş istiyorlar. Boşanma rakamlarında daha fazla seçeneğe sahip olduklarını görebilirsiniz.”

Vahide’nin rahat adam ve bağımlı kadınla ilgili iddiası, özgürleşme ve bütünleşmenin güzel sözlerinin ardındaki büyük savaş gözler önüne seriyor. O genç Türk

kadınları aynı anda üç kez göç ediyor. Öncelikle İç Anadolu'dan geliyorlar. Bu bölge ile İstanbul metropolü arasındaki kültürel mesafe, İstanbul ile Hollanda arasındakinden daha fazladır. Sonra her şeyin diplomalara bağlı olduğu bir ülkeye düşük vasıflı olarak geliyorlar. Ve son olarak patron rolü üstlenen erkeklerle uğraşmak zorunda kalıyorlar. Vahide kendisine sağlam bir temel oluşturmuştur. Klasik giyiniyor ve başörtüsü takıyor ama artık kendisini göçmen olarak görmüyor. Türk kökenli Hollandalı.

“Şimdi eşimle birlikte tamamen ‘beyaz’ olan Hekelingen köyünde pratisyen hekim olarak çalışıyorum. Rotterdam’daki deneyimlerimden sonra sadece ‘beyaz’ bir mahalle istedim. Doğrudan iletişim, şikâyetleriniz neyse onu anlatın. Onuncu kez baş ağrısından yakınan o kadını istemiyorum. İşe gitmek, onay vermek ve sonra yoluma devam etmek istiyorum. Ama sızlanmak yok. Başlangıçta Hekelingen’de başörtülü doktor istemeyenler vardı. Bu artık tersine döndü. İki yıllık bir bekleme listesi var. Durumlara tarafsız bakmayı öğrendim. Mülakatta⁵ gerçekten öğrendim. Sonra karşınızda sizi rahatsız eden bir hasta olduğunu tartışırsınız. Görüşme, bu tür mikro durumlarla ilgilidir. Gerçekten ne olduğunun adım adım analizi.”

Olmayan bir meslek

Hollanda’daki destek sistemleri oldukça farklıdır. Uzun bir eğitimden sonra doktor oluyorsunuz. O zaman kariyerinizin geri kalanında bir sağlık mesleğinde kalacaksınız. Ya da tam zamanlı bir eğitmenisiniz. İnsan davranışının, bilgisinin ve sağlığının yakından ilişkili olduğunu hepimiz biliyoruz ancak profesyonel yaşamımızda tüm bu yönler bölümlere ayrılmış bir şekilde ele alınmaktadır. Vahide kariyerinde işlerin farklı yapılabileceğini göstermiştir.

“Güneyle insanları çok iyi gözlemleme imkânım oldu. Çocukların, onları bakmakla yükümlü oldukları anneleriyle birlikte ellerinde McDonald’s çantalarıyla geldiğini gördüm. Bu onlar için çok sağlıklıydı. Ebeveynlere pek bir şey yapamadık ama çocukları değiştirebilirdik. Daha sonra bir arkadaşımla kreş açmaya karar verdik. Kreş ve bunun yanında eğitimler. O eğitim yetersiz kaldı, çocuk bakıcılığı başlı başına bir meslek haline geldi. Çocuk bakımına devam edeceğiz ve bu da varlığımızın temeli çünkü ben devletten yardım almadan çalışmak istiyorum. Şimdi eğitimi Schidam’daki bir sanat evine taşıyoruz. Yapmak istediklerimizi burada yapabiliriz.

Bir pratisyen hekim olarak sosyal hizmetler de yapmalısınız. Benim eşim bunu yapar. Bende de biraz var ama tam zamanlı pratisyen hekim olarak çalışmak için yeterli değil. Ben de bir çocuk bakım uzmanı değilim ama bunu başkasına bırakabileceğimi biliyorum. Bunu başaran insanlarla çalışmayı seviyorum. Genel bir bakış açısına sahibim ama yönetici bir kişi değilim. Sonra ölesiye

⁵ Hollanda’da aile hekimlerinin kendi hastalarına karar verdiği bir mülakat süreci vardır.

sıkılırım. Kocamın muayenehanesini devralmayacağım, bu beni boğar. Ortağımın özgür bir rolüm olduğu konusunda uzlaşmaya vardım. Bu, insanları aradığımız anlamına gelir.

Ayrıca Türk girişimciler için ağ grupları var (kadınlar için hiçbir şey yoktu). Ben de modası geçmiş olan erkek girişimciler derneğinin üyesiyim. Kadınların olaylara farklı baktığını düşünüyorum. Rahatlamak için her zaman bir şeyler eklemek isterler. Ve bilgi istiyorlar. İnsanların bilgi paylaşmak istemesi hoşuma gidiyor. Bilgi paylaşımı çok görünür değil ama işe yarıyor.”

Vahide’nin kariyerinde tekrar eden bir üçlü vardır. Okumak ve çalışmakla başlar. Sonra bir sistem sınırlıla karşılaşır ve onun analizini yapar. Ve son olarak ona bir eylem ekler ve sistem sınırını geçer. İslam teolojisi çalışması bu modele nasıl uyuyor?

“Hayatım boyunca Müslüman olmakla yüz yüze kaldım. Yaptığım her şey bu bağlamda görülüyor. O zaman imanın neyi gerektirdiğini otomatik olarak araştırırsın. İşte bu öz farkındalık. Müslüman olmayı bir yük olarak görmüyorum. İnsanlar beni gördüklerinde ne yaptığım hakkında hiçbir fikirleri yok. Genellikle görünüşüm yüzünden zavıf biri olduğumu düşünürler. Görünüş benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Bir rol oynamak yerine kendim olabilmemi sağlıyor. Tanıma fırsatı bulamayanlar: Eh, yine bekliyoruz.

Allah bana bir şeyler yapma fırsatı verdi. İnsanların aktif olduğu bir toplum yaratmak güzel bir şeydir. Yaşlanacağız, bilgisayar başında kalmamalıyız. Huzurevlerinde gönüllüler görüyorum. Neden genç göçmen kadınlar bunu yapmıyor. İslam bencilce yaşamamızı istemez.”

İslam’ı etkinleştirmek

Vahide’nin İslam hakkında konuşma tarzı, Yidiş öğrenimini anımsatıyor. Öğrenmek için Almanca kelime ‘lernen’ kullanabiliriz ancak Yahudilik bağlamında ‘lernen’ aktif olarak bilgi edinme ve dinin özü olarak başkalarıyla paylaşma anlamına gelir. Bir dinde, dışardan gelen gerçeklere koşulsuz ve otoriter bir şekilde inanabiliriz. Ayrıca bilgi toplayarak ve paylaşarak kendinizi aktif bir rol model haline getirebilirsiniz. Lernen, orijinal Tevrat ve Telmud yazılarından yaşam boyu öğrenmenin, kişinin kendi eleştirel girdisini de içeren kutsal bir faaliyet olduğu Yahudi geleneğinin bir bölümünü temsil ediyor. Bu şekilde, tamamen kabul görmüş eğitim yöntemleri ve girişimci anlayışlar, dini ilkelerle ilişkilendirilebilir.

“İslam benim için harekete geçiyor. Sanki bir eğitim. Öğrenim hayatım boyunca yaptığım stajlarda çok şey öğrendim. Bu, anlamın ne olduğunu, dünyadaki hayatımızın ne olduğunu sorgulamamda bana çok yardımcı oldu. Her şey bizim için buraya gelen babamla başladı. Limanda çalıştı. Öğrenmemiz gerektiği konusunda bizi teşvik etti. İlahiyat dersi alıyorum çünkü bilginin önemli olduğunu düşünüyorum. Kaynaklar hakkında çok az şey biliyorum. İslam hakkında çok fazla soru var ama yeterli cevabımız yok. Örneğin, İslam’da organ bağışı hakkında sorular var. Tartışmaya başlamak

için sağlam İslami bilgiye ihtiyacımız var. Bu palyatif bakım için de geçerli. Uyutturulmak istemedikleri için morfin istemeyen Müslümanlar, bunun için daha fazla iç görüye ihtiyacımız var. Genel olarak İslam'da tıp etiği ve ilkeleri tartışmak istiyorum.

Şimdi kadın ağımızı genişletmek için doğru insanları arıyorum. Belki doktor değil de öğretmen olmalıydım. Zaten çocuklarımız çocuk arabasında benimle toplantıya geldiler, her şeye alıştılar. Kızım, huzuru ve sessizliği çok önemli bulan kocamın türkülerdeki görüntüsüdür. Oğlum bana benziyor. Her ikisi de mümkün. Tüm idealleri istediğiniz zaman ücretli veya ücretsiz gerçekleştirebilirsiniz. Bu yüzden insanların kendilerini geri çekmesinin çok kötü olduğunu düşünüyorum.”

Vahide Bulut'un kariyeri birçok önyargıya meydan okuyor. Sadece göçmenleri, kadınları veya erkekleri yargılamaz; ayrıca uzmanların profesyonel hayattaki rolü, devletin rolü, eğitim, girişimcilik hakkındaki durumları da yargılar. Rotterdam'ın yoksul mahallelerinde hayatın acımasızlığıyla yüzleşme ona çok anlam ifade etti. Ancak bu, Hekelingen ve Rotterdam arasındaki diğer faaliyetleri için de geçerli, her iki dünyadan da çok şey öğrenebilirsiniz.

Bir 'geçitler prizması': Türkiye'den Hollanda'ya, şehirden ülkeye, erkeklerin dünyasında kadınların dünyasına, girişimciler arasından entelektüellere. Ve sürekli yenilenen mesaj: bunu kendin yapmalısın, mazeret yok. Her yerde öğrenebilir ve gelişebilirsin.

6. Sesler ve Zıtlıklar:

Türk girişimcilerle ilgili bu kitaba kısmen, iyi kapitalizmin gerçekte neyle ilgili olduğunu gözlemlediğimiz için başladık: değer yaratmak, tutumluluk, gençlere örnek olmak, eğitim, kız çocuklarını okula göndermek, gelecek için birikimler yapmak. Bu eski moda Kalvinist girişimciliğin yerini 'vurgunculuğun' kaba kapitalizmi, vergiden kaçırma, ikramiyeler ve 'fintech' şirketlerinin gücü aldı. Daha yaşlı Hollandalılar, bankanın kişisel temas kurduğunuz ve ömür boyu sadakat beslediğiniz 'bir beyefendi' olduğu zamanları hatırlar. Gençler artık bunu anlamıyor.

'Kaba kapitalizm' toplumda çok fazla kızgınlık uyandırdı. Büyük şirketler kelimenin tam anlamıyla iklim aktivistlerine karşı durmaktadır. İkramiye ve maaş artışlarına tolerans neredeyse sıfırdır. Servet durumu yıllara göre düşüyor. Maddi kazanımların karşısında manevi iflaslar artmaktadır.

Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü

Türk girişimciler farklı bir girişimciliğin hatırasını yaşıyor. Elbette hepsi yapmıyor. Ancak genellikle Max Weber'in Batı Avrupa'nın başarısını 1920'deki Protestan girişimciliğe kadar izlediği kitap olan 'Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu'nu rol model olarak hareket ederler. Karşılaştırma, girişimcilerin kendilerine atadığı statüye kadar uzanır. Aralarındaki Kalvinistler bir azınlık kültüründen geliyorlardı, dış dünyanın takip etmesi zor olan ve yabancılaşmış hissettikleri katı dini gerçeklere değer veriyorlardı. Bazı Protestanlar için 'yabancılık' kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çok çalışmak ve değer yaratmak, onlar için egemenliklerini kurmanın, bağımsız olmanın ve çoğunluk kültürüne karşı durmanın yollarıydı.

Hikmet Gürcüoğlu, Zoeterwoude'de bir et fabrikası olan Koç'un müdürüdür. Koç, 50 kişiyi istihdam etmekte ve ağırlıklı olarak ihracat için çalışmaktadır. O zamanki politikacı Buma'nın ziyaret ettiği ve şirketin büyüklüğüne hayran kaldığı söyleniyor. O Türkler için 'kuaför veya döner işletmesinden' başka bir girişimcilik imajına sahip değildi. Hikmet aynı zamanda büyük bir dernek olan HOTİAD'ın da başkanı. Orta ölçekli girişimciler için 2004 yılında kurulmuştur. HOTİAD oldukça seçicidir. Yeni üyelerin en az üç tavsiye getirmesi, en az beş yıldır faaliyette bulunuyor olması, kusursuz bir itibarının bulunması, demokratik ve hoşgörülü olması, Hollanda ve Türk halkından yana düşünmesi ve çevreye saygı göstermesi gerekiyor.

HOTİAD gençlere çok odaklanır. Birçoğunun aklı hala Türkiye'dedir. Elbette başlangıçta bir gün geri dönme hayalleri vardı. Kendilerini bir yabancı, üçüncü veya beşinci sınıf vatandaş gibi hissetmeye devam ettiler. Tabii bir de sokakta insanlara nasıl davranıldığına dair haberler yüzünden. Güçlü omuzları bir araya getirmek istiyoruz. Üyelerin kendilerinin HOTİAD'dan bir şey beklemeleri gerekmiyor. Olup biteni anlatmak ve aktarmak istiyoruz. Yılın öğrencisi, kültür kurumu veya yılın sporcusu için ödüller dağıtıyoruz. Ve dördüncü üye olarak gerçekten bir şeyler başarmış biriyle, Corendon'dan Atılay Uslu gibi üç kişilik bir grup olarak üniversitelerde panellere gidiyoruz. Gençlere belli bir mesaj var. Mesela nasıl başladıklarını, kolay olmadığını ama nasıl başarılı olduklarını çok dürüstçe anlatıyorlar. Bu girişimciler sıfırdan başladı. Gençler, her iki dile hâkim olmaları, her iki kültürü de bilmeleri, daha iyi bir eğitim almaları ve başlamak için daha fazla kaynak sağlamaları nedeniyle şimdiden avantajlı bir başlangıç yaptılar. Gerçeği gösteriyoruz. Gençler, dünyadaki tüm olanaklara sahip bir ülke olan Hollanda'da yaşıyor. Onlara bu ülkeyi sevmelerini söylüyoruz.

İlhan Döne de, gelecek nesillere aktarım konusunda aynı dürtüye sahip. İlhan, Rotterdam’da Türk gıda ürünleri ithalatçısı olan Tur-Ned International Trading’in ortaklarından biridir. Ürünlerini küçük dükkânlara teslim etmeyi tercih ediyor. Talep sürekli değişiyor.

“Türk toplumuna orijinal Türk ürünleri sunarak başladık. Yirmi yıl önce bunların çok azı vardı. Artık büyük süpermarketlerde ve mağazalarda istediğiniz bütün ürünleri görebilirsiniz. Bunu yapmayı tercih ederiz çünkü onlar bunu pazar payını arttırmak ve yerel süpermarketlerden müşteri çekmek için yapıyorlar. Bunlar doğru sebepler değil ve daha küçük süpermarketlerin var olma hakkını elinde tutmasını istiyoruz.”

İlhan kendi girişimciliğini şöyle özetliyor.

“Hollanda’da doğdum ama beş yaşından on dokuz yaşına kadar Türkiye’de yaşadım. Ailem Hollanda’da kaldığı için tekrar buraya geldim. Daha sonra yüksek mesleki eğitime gittim ve çalışmaya başladım ama yine de geri dönme fikrim hep vardı. Ancak girişimci olduğumda artık bu mümkün değildi ve geri dönüş aklımdan kayboldu. Girişimcilik size esneklik ve özgürlüğün yanı sıra çok fazla sorumluluk sunar. Başladıktan sonra, tamamen devam etmelisiniz. Bu aynı zamanda sizi genç tutar. Her gün farklıdır ve her gün bir şeyler öğrenirsiniz. Riskler uzun vadeli oldukça eğlenceli hale gelir. Sadece daha fazla problem olmadığında bir problem vardır. Beş çocuğum var, hepsi iyi olsa... Yaramaz olmak bunun bir parçası.

Ben bir Türk girişimci değilim. Hollandalı bir girişimciyim. Türkiye’de hiç işim olmadı, bu yüzden sadece Hollandalıların nasıl olduğunu biliyorum. Ama şu Türk aile işletmelerini biliyorum. Biz 12 kişiyle bunun için fazla büyüğüz ama süpermarketler genellikle ailelere ait ve orada sadece aile üyeleri çalışıyor. Yakın zamanda yeni birini işe almış yedi şubesi olan birini tanıyorum.

Sosyal girişimlere asla hayır diyemeyiz. İyi bir amaç için Sparta’nın toplantı salonundayız, aşevindeyiz, Türk kuruluşlarındayız. Çalışanlarımız da şirket felsefesinin ne olduğunu biliyor. Paylaşabileceklerinizi paylaşmalısınız.”

Şikâyet etmeden, girişimcilerin zayıf bir konumda başladıkları açıktır. Bu, onları güçsüz durumdaki diğerlerine karşı duyarlı hale getirdi. Hikmet Gürcüoğlu birkaç kişiyi denetimli serbestlikten uzaklaştırıp hayata kazandırma fırsatı verdi.

İkinci bir şans vermek. İlk başta işe belki yüksek seviyede başlamayabilirsiniz. Her şey bir yere kadar öğretilir. Yükselmek de kolay olduğu için, insanlar şirket içerisinde nereye kadar yükselebileceklerine kendileri karar verebilir. Onlara burada çalışmaları için bir şans veriyorum ve ne kadar büyümek ve öğrenmek istediklerine kendileri karar veriyor.

Hikmet boş zamanlarında bir TBS⁶ kliniğinde gönüllü olarak faaliyet gösteriyor.

“Klinikteki insanlara kulak misafiri olmak çok ödüllendirici bir iştir. Dünyaya baktığınızda, herkesin ilgilenmesi gereken kendi küçük parçası vardır. Kendime ve aileme iyi bakabileceğim bir köşedeyim. TBS kurumunun sakinleri kendilerine pek de iyi bakamayacakları bir köşeye sıkışmış durumdadır. Kendi köşemden onlara yardım edebilme imkânı varsa o zaman bunu yapmak istiyorum ve hatta bunu yapmak zorundayım. Bu dünyada birlikteyiz.”

Dursun Güner, sosyal hizmetlerle işbirliği istiyor.

“Her zaman işe ihtiyacı olan insanlar var. Onlara iş yerindeki ticareti öğretebilirim. Bu herhangi bir özel bir bilgi ve beceri gerektirmez.”

Fadıl Cengiz geçtiğimiz günlerde iki Suriyeli kadını istihdam etti.

“Hollanda’ya giderken onlara yardım etmeyi görev olarak gördüm. Onlara burada, Hollanda’da çalışması gerektiğini söyledim. Burada farklı bir kültür var ve çok çalışırsan iyi para kazanabilirsin. Bağlımlı olmamalısın ve beklememelisin.”

Selma en yüksek fiyatı istemeye gerek olmadığını düşünüyor. Mutlaka bundan en iyi şekilde yararlanmak değil, aynı zamanda çevrenizdeki dünyaya bakmak.

“Gerçekten hobimi işim haline getirdim ve gerçekten maliyetinden daha pahalıya mal olması gerekmiyor. Şehir merkezinin ortasında pahalı bir yerde oturan biri masraflarını karşılamak için daha fazlasını istemek zorunda. Ama bence artık yeterince iyi. İşe gitmekten zevk alıyorum ve kontrol bende.

Ya gençler? Çok farklı olacaklarını görüyorum. Çok çabuk zengin olmak istiyorlar ve sabırları yok. Başkalarının çok çabuk zengin olduğunu görüyorlar, Youtube’daki örnekler onları baştan çıkarıyor. Hollanda’ya ilk geldiğimde babamın eski arabasını yıkamaya götürdüm. 50 yaşının altında çok güzel arabası olan birini gördüm. Sahibi ona baktığımı fark etti ve bunun için 25 yıldır çok mücadele ettiğini söyledi. Oradan öğrendim.

Gençler hakkında iyi olan şey çeşitliliktir. Belki sektöre hapsedilmiş değiller ve Türkiye’ye dönme düşüncesiyle yaşamıyorlar. İkinci kuşak böyle yaptı. İki dünya arasında yaşayamazsın. Kendinizi bir dünya vatandaşı olarak görün ve bu ekstra dil ve kültür bilginizi kullanın. Eğitimde eşit fırsatlara sahibiz, bunu ele almalısınız. Asla şikâyet etmeyin ve kendinizi geliştirmeye çalışın: iyi bir

⁶ TBS, "emrin altına yerleştirme" anlamına gelen "terbeschikkingstelling" ifadesinin kısaltmasıdır. Ciddi suçlar işlemiş ağır ruhsal bozukluğu olan bireylerin istem dışı yerleştirilmesine ve tedavisine olanak sağlayan yasal bir önlemdir (Schippers & Smid, 2020). TBS, yüksek riskli ve yüksek profilli davalar için ayrılmıştır ve sivil taahhülle karşılaştırılabilir (Schippers & Smid, 2020). Bireylerin tedavi ve rehabilitasyon gördükleri güvenli psikiyatri TBS hastanelerine yerleştirilmesini içerir (Vogel & Ruiter, 2005; Schippers & Smid, 2020).

eğitim ve iyi bir özgeçmiş. Ayrımcılık mazeret değil. Adın İlhan ya da Mehmet ise sana biraz dikkat edilecek. Ne olmuş? Türkiye de çok değişti. Brabant'ta küçük bir köyde bir iş bağlantım var. Onu ancak bir yıl sonra ziyaret edebildim. Ailesi sadece televizyonda Türkleri görmüş. Sınırlı bir görüşe sahip oldukları için onları suçlayamayız.”

Ve Geriye Teknoloji Kaldı

Göçmenlerin kendilerini içinde buldukları iklimde tam bir paradoks var. 1970'lerde Türk toplumunun oluşumu başladığında sınırlar hala zorluydu. Birkaç saatlik bir yolculuk için pasaportunuzu getirmeniz ve parayı bozdurmanız gerekiyordu. Utrech'ten arabayla dört ya da beş saat sonra, silahlı muhafızların olduğu beton bir sınır bile vardı.

Ancak zihniyet kesinlikle enternasyonalistti. Böyle devam etmeliyiz ve politikacıların bizim için halletmesine izin vermeliyiz. Ve bu çok pratik bir şeydir. Avrupa sayesinde tereyağının güzel ve ucuz olduğunu söylemeliyiz. Ara sıra felsefi sorular soruluyor. Neden Avrupa? Ashında birlikte ne kadar geçmişimiz var? Alman Federal Meclisi'nin muhafazakâr bir üyesine bir keresinde şu soru sorulmuştu: neden Avrupa? Cevabı kısaydı. Bu konuda kütüphanelerce kitap yazıldı. Ama tek bir şeyle ilgili: savaşları önlemek için. Ve diğer her şey teknoloji.

Bu cevap yeterliydi. Almandı. Tüm kıta, bir nesil önceki Alman aşırı milliyetçiliğin yol açtığı şeyi hala derinden hissediyordu. Milliyetçi siyasi partiler...? En fazla birkaç küçük çevre ülkede, örneğin Norveç ve İsveç. Bu ülkeler referandumla Avrupa işbirliği dışında kalmayı tercih ettiler.

Şimdi, 1970'lerin vizyonundan bir nesil daha ilerideyiz. Beton sınırlar kalktı. Artık para bozdurmanıza gerek yok. Kontrol edilmeden binlerce kilometre gidebilirsiniz. İstedğin gibi hareket edebilirsin. Nüfus sonsuz derecede daha uluslararası hale geldi. Aynı zamanda, neredeyse her yerde milliyetçi partiler türedi. Avrupa'da ve ötesinde. Ayrıca Türkiye'de de. Alman aşırı milliyetçiliğinin hatırası bir soyutlama haline geldi. Almanlar hala diyor ki: savaşları önleyin, gerisi teknoloji. Ülkenizin ne kadar harika olduğu hakkında kaygısız bir şekilde tekrar hayal kurabilirsiniz.

Felemenkçe, son on yılda 'kimlik siyaseti' kavramı açısından daha zengin hale geldi. Bu dil, yeni zihinsel sınırlar aramak veya Müslüman gibi kendinizi soyutlamak istediğiniz gruplara ya da sadece bu grupları kaldırmak için kullanabileceğiniz zengin bir dil haline geldi. Her şeyi tartışın, hatta birbirinize hala sorabileceğiniz şeyleri bile. Adı Türkçe olan birine nereden geldiğini sorar mısınız? Ne kadar zamandır Hollanda'da bulunuyor? Yoksa her

sohbete boş bir sayfadan mı başlamanız gerekiyor? Türk girişimciler ortada. Hepsinin ne olduklarının ve geçmişleriyle nasıl başa çıktıklarına dair soruların cevapları var. Ayrıca girişimcilerden bekleyeceğiniz gibi pratik insanlardır. Yeni gerçekler yaratırlar.

Ethem Emre, 1974 yılında bir aile birleşimi ile Rotterdam’a geldi. ‘Bir göçmen olarak otomatikman LTS’⁷ ye gönderildiniz’⁷İki yıl sonra Lahey’deki Schilderwijk sakinleri için çevirmenlik yapmaya başladı. 1981 yılında kendi şirketini kurdu. Bu, farklı ortaklarla iş ve hukuk hizmetlerinde uzun bir şirketler dizisinin başlangıcıydı. Örneğin Hollanda-Türkiye Ticaret Odası Vakfı gibi bir ekonomik altyapının oluşmasına katkıda bulundu.

“Kurduğum her şeyde kültürlerarası yön çok önemliydi. Çünkü inanıyorum ki üçüncü veya dördüncü nesil de olsanız kültürünüzü öylece kaybedemezsiniz ve onu korumak zorundasınız. Ayrıca başkalarına hizmet etmek ve sadece Hollandalıların yapmak istemediği işleri yapmamızı engellemek için bir kimliğe ihtiyacınız var. Girişimci olmak size çok şey katıyor ve bir kez tattıktan sonra başka bir şey istemiyorsunuz. Size özgürlük ve bağımsızlık verir. Mesela Hollanda’ya bir Türk avukat getirdim. Gerçekten eğitimini orada almış biri. Artık insanlar Türkiye’de hukuki yardım almak zorunda değil. Örneğin miras için çok faydalı oldu. Hala orada olan aileye bağımlı olmak zorunda değilsiniz. Hollanda’ya ekonomik olarak çok katkı oluyor zaten. Vergilerimi düzgün ödüyorum ve insanların çalıştığından emin oluyorum.

İnter Talent Vakfı’nın kurucusuyum. Yetenekli insanların işyerini bulmasına yardımcı olmak için bütün bir programı tasarlamaya çalışıyoruz. Her Perşembe 6’dan 8’e kadar toplantılar yapıyoruz. Türkçeyi akıcı bir şekilde öğrenmek isteyen gençler için iki saat Türkçe dersleri var. Amaç, insanların birbirleriyle temasa geçmesi ve çalışmak için birbirine koçluk yapmasıdır. Her hafta bir konuk konuşmacı ayarladım ve gruptaki işi olan yaşlılar aynı zamanda işsiz gençlerin koçu oldular. İnsanların iş bulmasına gerçekten yardımcı olmak için orada olan öğrenci derneği ile geçici görevlendirme şirketi arasında bir yerdedir.”

Bu tür bir kimlik inisiyatifini alan birçok girişimci var: yeni bir şeyler yapmak ve bağlantılar kurmak. Özge Kaymak, Türkiye’de uzman tedaviler sunan bir medikal seyahat acentesi kurdu. Hollandalı müşterileri kendi oluşturduğu bir doktor ağına bağlıyor. İlk aşamada bir kadın olarak doktorlarla konuşmak zordu. Artık o noktayı çoktan geçti. Muhafazakâr Türk doktorlara bile kendisini kanıtladı.

Görmezden gelinen aşıkâr gerçek

⁷ Hollanda’da bir tür meslek okulu

Hikmet Gürcüoğlu, birçok Hollanda doğumlu Türk gencinin bekle-gör tutumundan duyduğu endişeyi dile getiriyor.

Birçoğu hala Türkiye’yi düşünüyor ve oraya dönmek için bir işaret bekliyor. Bu bir rüya, bir çeşit vatan hasreti. Ve kendilerini Hollanda’nın en rütbeli vatandaşı gibi hissetmeye devam ediyorlar. Bu da haberlerde yer alan haberler ve sokaktaki yaklaşımdan kaynaklanıyor. Aynı zamanda gençler her iki dilde de ustalık, her iki kültür hakkında bilgi, daha iyi eğitim ve başlamak için daha fazla kaynak yoluyla zaten birçok avantaja sahiptir. Gerçekle yüzleşmek zorundalar. Gençlerimiz, dünyadaki tüm olanaklara sahip bir ülke olan Hollanda’da yaşıyorlar.

Hollanda’daki Türk girişimcilere ayrımcılık uygulandı mı? İstisnasız hepsi kimlik sorunları yaşadı. Erol Güldalı şöyle söyledi:

“Ben risk almayı hep bir dezavantaj olarak görmüşümdür. İşim evleri yenilemektir. Ev sahiplerine giderim, kendimi tanıtırım ve kim olduğumu söylerim. Sonra belediyeden bütün izinlerimi alır ve işlerime hep kuralına göre başlarım. Bir zaman sonra belediyeden mahallede çok ses olduğuna dair benimle ilgili şikâyet alıyorum. Benimle birlikte aynı mahallede iki tane daha inşaat var ve onların izinleri olmadığı halde hiçbir şikâyet almıyorlar. Ben çöp konteyneri koymak istediğim zaman bana zorluk çıkanyorlar ve bulunduğum yerden çok uzağa koymak zorunda kalıyorum. Bunlar benim kendimi kötü hissetmeme neden oluyor. Ve bu tür şeylere bir türlü alışamadım. Ama elbette anlıyorum. Görünüşümü görüyorlar ve sonra bunun yanlış olduğunu düşünüyorlar ya da mahallelerinin daha az güvenli hale gelmesinden ya da kötüleşmesinden korkuyorlar. Çünkü beni tanımıyorlar. Bir Polonyalı ve hatta bir Yunan bile benden çok daha az sorun yaşıyor. Ben çok demokratik olarak bütün olaylara bakıyorum. Biz her sene kadınlar günü organizasyonları yapıyoruz. Bazen insanlar ‘ben sizden daha çok Hollandalıyım, benim ne kadar vergi ödediğimi biliyor musunuz?’ diyorlar. Ve ben bu güne kadar hiç işsiz kalmadım.”

Fadıl Cengiz can sıkıcı olaylardan bahsediyor:

“14 yıl önce posta kutuma insan dışkısı sürülmüştü, bu sokağın biraz ilerisinde kız kardeşimin de başına geldi. Daha sonra arabama boya püskürtüldü ve lastikleri delindi. Bu işe yaramadı. O zamanlar bunun çok kötü bir şey olduğunu düşündüm, özellikle de polis herhangi bir işlem yapmadığı için. Ama genel olarak Hollandalıları çok samimi buluyorum. İnsanların yüzde yetmişi arkadaş canlıysa orası iyi bir ülkedir. Türkiye’de her zaman Hollanda hakkında iyi konuştum.”

Buradaki bir ayrımcılık mı? Hayır, hiç de değil. Bu bir engel değil, cesaret kırıcı değil, sadece hayatın bir gerçeği. Ve girişimciler, dil kardeşlerinin kendi başarısızlıkları için ayrımcılığı bahane etmelerine asla izin vermezler. Behzat Eren dedi ki:

“Hala uyum sağlamam gerekiyor. Bunu hayatın boyunca yapmak zorundasın. Olduğun kişi olabilirsin ve inancın da olabilir ama içinde bulunduğun ortama da uyum sağlan gerekir. Bunu hayattan ayrı görmemelisin.”

Ethem Emre dedi ki:

“Bu sadece onunla nasıl başa çıkmak istediğindir. Tabi ki, tüm kapılar aynı anda açılmaz. Açarsın ve sonra elinden gelenin en iyisini yapmalısın. Okulda ve sonra işte en iyisini yapmalısınız. Diğerleri kadar yaratıcı olmalısınız. Kültürünüzü ekstra bir avantaj olarak kullanmaya çalışın. Rotterdam gibi büyük bir Türk topluluğuna sahip bir şehirde hedef kitlenize odaklanmak elbette kolaydır.”

Ve Zeynep Bayraktar:

“Evet, ayrımcılık var. Bunun için yaygara koparmayalım. Küçümseyici olarak görülme... Ama bunun için çok fazla çaba sarf etmedim. Motive olursam herhangi bir engel yaşamıyorum. Yaşadığınız kültüre de uyum sağlamanız gerekiyor.”

Bu kitap, Kuzeydoğu Groningen’deki Ortodoks bir Protestan çevreden ve Brabant’taki bir Katolik sanayi köyündeki işçi sınıfından biri tarafından derlendi. Westland’de tek ebeveynli bir aileden genç bir kadın ve Rotterdam’dan Türk isimli ve başörtülü genç bir kadın tarafından destekleniyor. Onları görevlendiren Doğu Anadolu, Erzurum doğumlu başörtülü bir kadındır. Yazı işleri, yoksul bir sanayi şehrinde tek bir nesilde gelişen ve bilgi merkezine dönüşen bir şehir olan Leiden’de gerçekleşti. Birçok hayatı şu şekilde tanımlayabilirsiniz: Ülkeler ve ülkelerin bölümleri arasında, kültürler ve toplum biçimleri arasında bir göç. Biz zaten ‘yabancılık’ kelimesini kullanıyoruz, Hristiyan dünyasında bu, hiçbir zaman tamamen evinizde olmadığınız anlamına geliyordu. Her zaman hareket halindedir, fiziksel olarak daha iyi bir yer için. Veya zihinsel olarak, daha fazla özgürlük için. Basit bir soru ‘nerelisin?’. Yol arkadaşlarının birbirine sorabilecekleri çok ilham verici bir soru, gelme sürecini düşünmedikçe.

Dipnotlar için Kaynakça

- Dam, Peter van, 2014. "Constructing a Modern Society Through "Depillarization". Understanding Post-war History As Gradual Change", *J Hist Sociol*(28), 3:291-313.
- Holder, R. Ward. "Julie Canlis. Calvin's Ladder: A Spiritual Theology of Ascent and Ascension." *Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.*, 2010.
- Jansen, E. P, 2015. "Participation, accounting and learning how to implement a new vision." *Management Accounting Research*, 29, 45-60.
- Koopmans, Ruud, 2009. "Trade-offs Between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism And The Welfare State In Cross-national Perspective", *Journal of Ethnic and Migration Studies*(36), 1:1-26.
- Objantoro, Enggar and Sabda Budiman, 2021. "Makna Mujizat Dalam Kitab Keluaran", *SPR*(1), 1:66-74.
- Propp, William Henry, 1999. "exodus 1-18",.
- Schippers, E. E., Smid, W. 2020. "Exploring Hostility Toward Women In High-risk Rapists: the Relevance Of Ambivalence And Relational Experience." *Sex Abuse*, 7(33), 747-768.
- Taplin, Mark, 2017. "Calvin and The Book. The Evolution Of The Printed Word In Reformed Protestantism." Edited By Karen E. Spierling.
- Vogel, Vivienne de and Corine de Ruiter, 2005. "The Hcr-20 In Personality Disordered Female Offenders: a Comparison With A Matched Sample Of Males", *Clin. Psychol. Psychother.*(12), 3:226-240.

ISBN 978 90 71256 98 1